БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ ЭШТЕР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 261 (9638) | 1974 чылдың ноябрь 6, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬ

Он чеди чылдың октябрьда
Орус чуртка пролетариат
Кыпкан оттуң чалбыыжы дег,
Кызыл тукту киискиткен.

Соңгу Доштуг океандан Таңды-Уланың сыннарынга чедир, Оожум океандан Балтий далайга чедир карак чотпес делгем Төрээн чуртувустуң муң-муң хоорай, суурларын, кыпкан чалбыыш дег, кызыл туктар шыва алы берген, далай дег чалгып, кудумчуларда ыр-шоор куттулуп тур. Октябрьның өөрүшкүлүг, кайгамчык байырлалының моорлап келгени бо. Байырлал-биле, эргим номчукчу!

1917 чыл. Кижи төрелгетенниң төвгүзүнде алдын үжүктер-биле бижиттинген, оңмас меңге алдар-биле шыптынган. Ол — ыры апарган. Ооң кайгамчык өткүт аялгазы бүгү диптерде чаңгыланып тур.

Октябрь! Сээн үгер-бооңнуң
Улуг үннүг, өткүт ыыдын
Улуг Саян ажыр дыңнап,
Уйгувустан одунган бис.
Угаанывыс ажыткан сен.

Тыва шүлүкчүнүң бо чечен состерин Октябрь революциязының Тывага чедирген ачы-хавыяазын ылап-ла илереткен. Шынап-ла Улуг Октябрь дарлаткан бүгү улустарны хосталга дээш демиселче оттурган. Октябрьның Кызыл тугун холга туткаш, хосталга дээш демиселче өөдүрүлген улус бүгүдези тинкелгени чедип ап, демократияның, депшилгениң оруун шилип ап турар.

Бүгү-делегей төвгүзүнүң чаа эпохазын — делегейни революсчу өзү-биле чаартырының, капитализмден социализмче шилчилгениң эпохазын ажыткан Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл ою келгени бо. Делегейниң дарлаткан бүгү улустарының, ажылчы чоннарының чырыткылыг байырлалын совет улус партиясының XXIV съездизиниң төвгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш, тоску беш чылдың дөртү, тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш, социалистиг чарышты чер-черде калбарткан күш-ажылчы улуг өөдүрлүүшкүнүг ужуражып турар. Чыл планын шагда-ла күүседипкениниң дугайында күш-ажылчы рапорттар улам көвүдеп турар. Тоску беш чылдың дөртү чылының төс айларында түңнелдер өөрүнчүг. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң ажылдамчылары социалистиг чарышты калбартып тургаш, 5,5 миллиард рубльдиг продукциязын пландан ажыр бүдүрген. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдези эрткен чылдың ол үези-биле деңнээргге, 8,2 хуу хөй болган. Төс айларның планы бүгү хевирлерге күүсеттинген.

Бо чылын чамдык республикаларга болгаш областарга агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болза-даа, өөдүр ажыл-агыйның ажыл-ишчилери найгамчык улуг өөдүрлүүшкүн-биле ажылдааш, чонну болгаш үлетпүрну хандырарынга четчир хөй продукцияны бүдүрген. Төрээн чуртувустуң бүгү ажылчы чоннарының күш-ажылчы тиилелгелери—бистиң эчис сорулгавыс коммунизмче бисти улам-на чоокшуладып турар. Ынчангаш Октябрьның төрээн чуртунуң чедишкиннери делегейниң ажылчы чоннарын өөртүп, оларны демиселче хейлөөт киирип турар. Бистиң чедишкиннеривис социалистиг лагерьниң экономиктиг күчүзүн быжыглаарынга, революсчу күштерни деткиириңге бистиң интернационалчы үлүүвүс болур. Күш-ажылчы белээвисти Октябрьга айыткап турар ужурувус ында.

Октябрь! Сээн ачың-биле
Черивисти эзлеп алган,
Чечектелдир хөгжүп тур бис.
Чырык хүнүнүң херели дег
Чыргаланы хайырлаан сен.

Шүлүкчүнүң бо одуругларының утказы ханы, Октябрьның Тывага чедирген ачы-хавыяазын ында ырлап турар. Чүгле Октябрь революциязының тиилээнинин ачызында мындыг аас-кежиктиг кижилер болуп, черивисти чечектелдир хөгжүдүп, эктивис бедик, хостуг ырлап чоруур апарган бис. Совет Тываның чоокта чаа демдеглеп эрттирген 30 чыл ою-ңа таварыштыр СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоруткан байырлыг чагаазында ону улам ханы илереткен:

«Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, бистиң Төрээн чуртувустуң орус болгаш өске-даа улустарының харам чок ажы-дуңма дузаламчызының ачызында Совет Тывага төвгүлүг ыыска хуусаа дургузунда социал-экономиктиг болгаш культурлуг үндезин чаартылгалар болган. Энергетиканың, даг тывыжының, ыяш чазап, болбаазырадырының, чиик, аъш-чем болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын шуут эгезинден тургускан. Өөдүр ажыл-агый бүдүрүлгези республикада улам хөгжүзү. Ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруу болгаш культура деңнели үргүлчү бедип турар.

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының, культуразының бүгү талалыг хөгжүлдези болгаш өөдүрлүүшкүнү—лениничи национал политиканың, совет политиказының болгаш күрүне тургузуунуң, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң улустарының найыралының тиилелгезиниң чайыннанчак херечизи болуп турар».

Бистиң баштыңчывыс болгаш башкывыс улуг Ленинниң удуртулгазы-биле Октябрьның эгелээн төвгүлүг херээ бистиң бомбурзенте тиилелгелиг базымын уламчылавышаан. Социалистиг лагерь, ооң-биле кады депшилгениң, демократияның күштери улам быжыгып турар, а капитализмниң буурааашыны уламчылавышаан. Капитализмниң оңгузу турган колониализм катап эгиттинмес кылдыр бүстүп дүшкен. Ооң бузундуларында—Азияның, Африканың, Европаның, Латин Американың улустарының тускай догунаан национал күрүнелери тыптып келген. Олар хосталга, хамаарышпас чорук, социал депшилге, тайбың дээш демиселдиг улуг агымында каттышкан. Октябрьның төрээн чуртунче улуг идегел-биле көрүп, ооң хүн бүрү деткимчезин ап турарлар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төрээн чурту, Совет Социалистиг Республикалар Эвилели—делегейниң ажылчы чоннарының коммунизмче орук айтыр сылдызы, тайбың болгаш буруңгаар депшилге дээш демиселчилерниң чөлеңгинжи апарган.

Бистиң улуг Төрээн чуртувус—Совет Социалистиг Республикалар Эвилели быжыгып база чечектелип турзун!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл ою делгерезин!

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! 1974 чылдың планын болгаш хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш демисежиңер! Тоску беш чылды чедишкинниг доозар дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам калбартыңар!

(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЫГЫРЫГЛАРЫНДАН).

АЛДАП ЧОРДУМ

Ырак Саян эдектелген
Ынак Тывам—Улуг-Хемден
Баштыы Ленин хоорайынга
Баштайгы-ла келгеним бо.

Россияга торуттунген
Октябрьның кавайынга,
Ада Ленин чарлыын чарлаан
«Аврораға» аалдап келдим.

Маңаа тура, сактырымга,
Матростар: «Ура-а!» —диҗип,
«Аврораның» чаңнык-даажы
Ам-даа хевээр диңмирээн дег.

Түр чазак дунчуэунче
Совет чаңнык кызаш диген—
Дүжүметтер, баяаттаннар
Дүжүлгеден чаштай берген.

Эрги төре эстип калган.
Эзергектер дүжүп берген.
Чаа төре чаяап доктаан.
Чаагай эрге чонга шилчээн.

Ада башкы Ленин чарлыы,
«Аврораның» чаңнык-даажы
Араттарны сорук киирген—
Аас-кежиин чаалап алган.

Аравыста Ленин башкы
Айтып, баштап, эдертип чор.
«Аврораның» чаңнык-даажы
Ам-даа хевээр диңмиреп тур.

Леонид ЧАДАМБА.

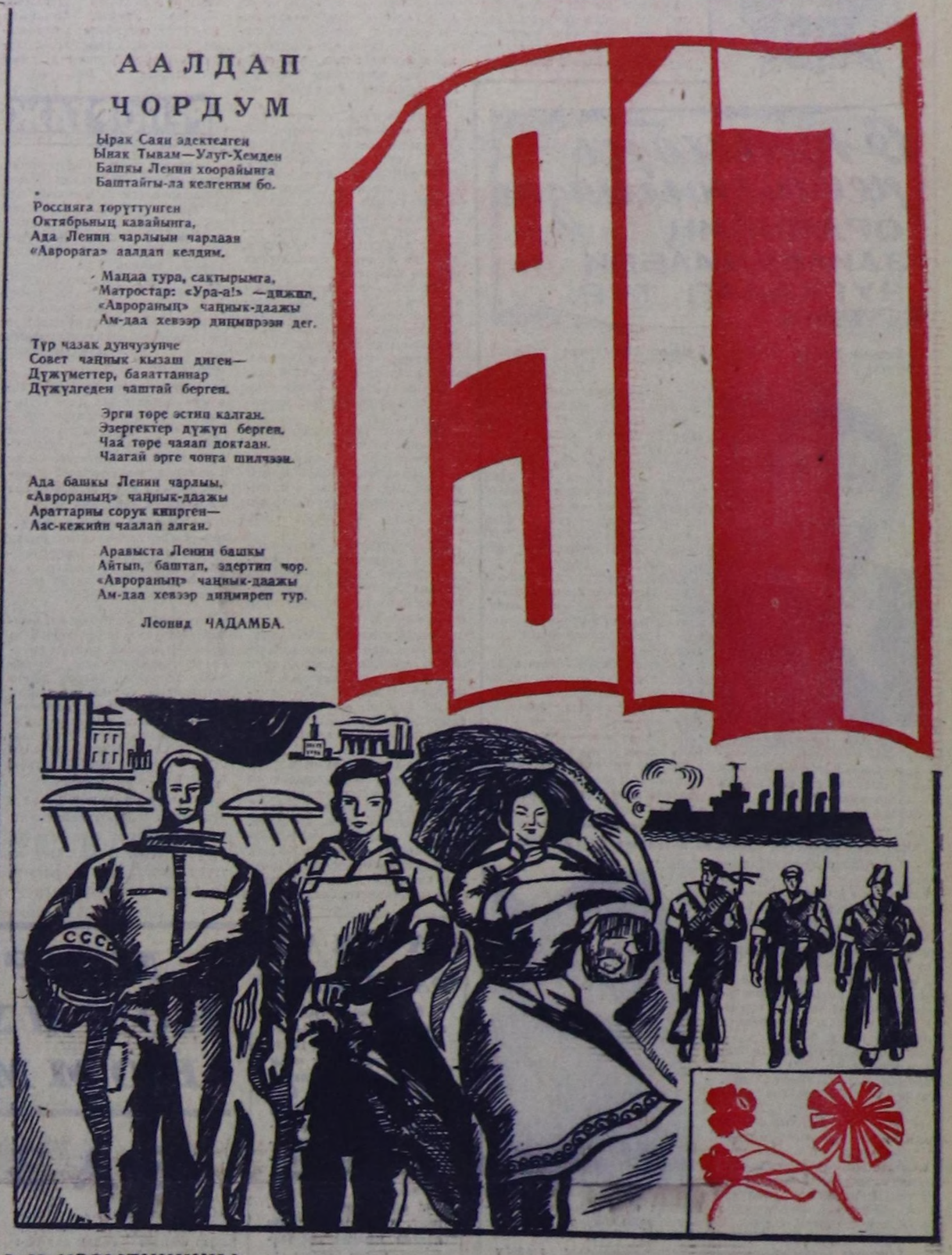

А. Н. КОСЫГИННИҢ КИРГИЗИЯДАН ЧОРУПКАНЫ

ФРУНЗЕ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин ноябрьның 5-те Фрунзеден Москваже үнүпкен. Ону Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Т. Кулатов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. С. Суюмбаев, Киргизияның Компартия ТК-зының бюро кежигүннери, Кыргыс ССР-ниң болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл ою-ңа холбаштыр Фрунзеге чораан делегациялар удуртукчулары, хоорайның партия, совет организацияларының удуртукчулары, хөй-нинтизиниң төлээлекчилери үдээн.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЭЭВИС

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЗИ

ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүүнүң министерствозу үшкү кварталдың социалистиг чарыжының түңнелин үлүдүрген. Бүгү-эвилелдиг чарыжыга Каа-Хем хөмүр-даш разрезин бирги черни алган. Коллективке министерствонуң болгаш бо адырның профэвилел Төп Комитединиң шилчир Кызыл тугун тывыскан.

Каа-Хемнің хөмүр-даш разрезиниң дагжылары бо чылдың эрткен айларында шалыпчы ажылдаан. Берлинген пландан ажыр 47 муң ажыг тонна хөмүр-дашты каскан. Амгы үеде коллектив кежигүннери ноябрь айның сөөлгү он хоонунуң үлүүнге киириштир ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

* * *

БЕШ ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕТКЕН

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдаан түңелинде «Кызыл таараачын» совхозтуң Турап сүтбараан фермазының коллективи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл ою-ның бүдүүзүнде күрүнеге 4.200 тонна сүт садар беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеш, күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Бо болза саанчыларның, инек кадарчыларының болгаш ферманың өске-даа ажылдакчыларының мыйыстыг бода малдың уҗаазын эжижидериче, продуктулуун бедидериче доктаамал кичээнгейни салып, шудургу ажылдаанының түңнели-дир.

Бо чылын туранчылар күрүнеге 1026 тонна сүт садар даалгазын хуусаа бетинде дөрт тоннага ажыр боттандырган. Ам оңгу беш чылдың үлүүнге киириштир сүттү садып эгелээн.

Саанчы Тамара Матина тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында бир саар инектен-не 3.200 килограмм сүт саап алыр хүзээлгезин ажыр күүсеткеш, социалистиг чарышка тиилекчи болган. Мария Сат, Зоя Седипей оларның көргүзүглери багай эвес.

Е. АСТАФЬЕВА,
Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги.

* * *

30 МУҢ АШКАН

Кызыл-садыгның «Детский мир» магазинниң коллективи октябрь айның планын хуусаа бетинде күүседкеш, байырлалды төлептиг үткууруп аазаан. Ону күүседир дээш ажыл-ишчилер хереглекчилерниң негелдезин шын өөренип көрүп, садыглаарының культуразын бедидип, социалистиг чарышты дээштиг организастаан. Ол эки түңнелдерни берген.

Эрткен айда магазин 296 муң рубльдиг барааның хереглекчилерге садар тургаш, 30 муң рубль ажырып, планныг онаалдазын 110 хуу күүсеткен.

Байырлал мурнунуң социалистиг чарыжынга Нина Синоренконуң удуртканы хомсомолчу-аныяктарның бригадазы шылгараан. Бригада кежигүннери даалгазын 114 хуу боттандырып, өскелерден дээре ажылдаан.

Валентина Оюн, Евдокия Коршунова, Тамара Калзан мыхаш мурнакчы садыгжыларының ачызында магазин ай даалгазын ажыр күүсеткен.

Н. ХОРОШАВИНА,
магазинниң товароведи.

* * *

ТӨЛЕПТИГ ИШЧИ

Улуг Октябрьның 57 чыл ою-ңа алдар кылдыр хууда беш чыл планын күүседир хүлээлгени № 1 орук-тулуг участогунуң автоколонназының чолаачылар бригадазының бригадири Александр Волозик алган. Чолаачының өөгүлээн өөзү ажыл-хереэ-биле карышпаан, беш чыл планы күүсеттинген. Машинаны камнаалгалыг эдилеп, ооң техниктиг ажаалдазын доктаамал чорудуп, бүдүрүкчүлүг ажылдап тургаш, бодунуң мурнунда салдынган соругаары чедишкиннинг боттандырган.

Чүгле бо чылдың эрткен он айларында 13.400 тонна чүктү сөөртүп, ол чыл даалгазындан 2.400 тонна ажыр турар.

Төлептиг ишчи Александр Васильевич чыл тоңчүзүнге чедир 2.500 тонна чүктү сөөртүр сорулганы салгаш, кызымак ажылдап турар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинады — республиканың чоргааралы. Ында яизы-бүрү нацияның кижилери акы-дунма быжыг найыралдыг болуп, улуг Төрээн чуртунга шалыпчы күш-ажылы-биле бараан болуп турар. Оларга чонувус чоргаарланып турар.

Бо улуг бүдүрүлгеде мурнакчы бригадаларның саны улам көвүдеп, оларның хүн бүрү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чедип ап турары өөрүнчүг.

Қылын-оол Монгушка удурткан болбаазырадылга цегинин ийиги ээлчээ база мурнакчы ижи-биле сурагжаан. Ээлчег тос айларның продукция алыр планын 103,7 хууга, а ооң сайгарылгазының планын 105,7 хууга күүсеткен.

Күш-ажылчы кижилерден тургустунган бо ээлчег октябрь айның ажыл планын база күүсеткен. Ажыл-ишти шалыпкын организастаарынга таарыштырыкчы Даш-Мөге Ондар база биче эвес рольдуг болуп турар.

ЧУРУКТА: Д. Ондар биле К. Монгуш олар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ЭГЕЛЕКЧИЛЕР

Октябрь революциязы ОРДЕННИҢ ЭДИЛЕКЧИЛЕРИ ЧУГААЛАП ТУР

Ынчан Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң бүгү ажылчыннарының ниити хуралы боон турган үе чүве. Совет Тываның 30 чылын республикага калбаа-биле демдеглээн улуг байырлалдың соон дарый

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң хойжузу Уруттак ХОМУШКУ:

— Баштай чылгычылап чораан мен. Оон соонда хой кадарып эгеледим. Ам хойжу болуп 20 чыл дургузунда ажылдап турарым бо.

Хойжу кижиниң ажылы бедик харысалгалыг болур дээрзин эки билир мен.

Чыл саныда-ла болумнуң көргүзүглериимни бедилип келдим. 1973 чылда 100 төрүүр хойга онаштыр 106 хураганнарны онча-менди камгалап алдым. Тоску беш чылдың шинтпирлиг бо дөрткү чылында алган хүлээлгемни база ажыр күүсеттим. Төрүүр 100 хойдан-на 111 хураганны алган мен.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бистер ышкаш бедүүн кижилериниң ажыл-амыдыралыныө хүн бүрүүнүң улуг ада сагыш-салыышкынын салып турар.

Кадайым Серен Ленин орден-биле шаңнаткан, мен болумнуң Октябрь Революциязы орденинг болдум. Аңаа өөрүвейн чүве өөрүүрүл!

Бо бедик шаңналдар бисти улам сорук киирип турар. Октябрьниң херелиндеө чыгыттынган чүртүвуска хүш-ажыл кылыры хүндүлел болгаш коргаарал.

«Көк-Тей» совхозтуң саанчызы Валентина ДОЛГАНИНА:

—Хой чылдар дургузунда төрээн совхозум «Көк-Тейге» саанчылап ажылдап келдим. Баштайгы чылдарда хүш-ажылчы түңнелдерим шоолуг өвес турган. Ынчалза-даа ол чоорту бедип, көвдеп эгелээн. Ол дээрге инекти электри-биле саан эгелээнивистиг түңнелинге чедип алдыган. Ынчангаш шоолгу үш чылдың түңнели-биле социалистиг чарышка типлекчи болуп келдим.

Бо годарадыкчы чылда бир саар инектен-не 3900 кг сүттү саап алырын хүлээнген мен. Өткен тос айларда бир инектен-не 3008 кг сүттү сагдым. Ону Улуг Октябрьниң байырлалыга белүүм кылдыр соңнеп турар мен.

Ажыл-иштиге хүш-ажылчы чедишкинчиримни. Төрээн чуртум бедии-биле үнелээш, мени Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаан. Ол бедик шаңналдар мени хүш-ажылче сорук киирип чоруур.

Тываның геология-шинчилел экспедициязының геологу Николай ШЕСТОПАЛОВ:

—«Аврораның» даштаашкызы, Октябрь Революциязының типилелгези болгандан бээр ам 57 чыл болуп турар. Бо үениң дургузунда бистиң улуг Төрээн чүртүвүс кижи магадан ханмазы-биле чечектелип, сайзыраан. Улуг башкы В. И. Ленинниң өлүм билбес өөредии бистий амыдыралывысты чайынналдыр чыгыдыпкан.

Совет кижи бүрүзүнүң амыдыралы байлак, ол үүден аас-кежиктиг. Мен бодумнуң аас-кежиимде чоргаарланып өөрүп чоруур мен.

Ада-чүрттүү Улуг дайынының киржикчизи мен. Курскиден эгелээш Берлинге чедир дайынчы орукту эртим. Оон соонда Тываның девискээринин ажыктыг казымалдарын шинчилеп турар геология бөлүүнге бо хүннерге чедир 27 чыл дургузунда ажылдап турарым бо.

ССРЭ-ниң Геология министерствозунуң «Чер шинчилелиниң тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан мен. 1971 чылда Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаттым. Ол дээрге Улуг Октябрьниң чаагай хөрээнге, чонумнуң чаагай ижинге бодумнуң бичe-даа болза төлептиг үлүг-хуумну киирип чоруурумнуң тодаргай херечизи деп билир мен.

Ынчан Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң бүгү ажылчыннарының ниити хуралы боон турган үе чүве. Совет Тываның 30 чылын республикага калбаа-биле демдеглээн улуг байырлалдың соон дарый терлиг-хаяжылар патриоттуг эгелээшкинни үндүрүп, Октябрь байырлалын төлептиг уткуур, беш чылдың тодарадыкчы чылын хуусаа бетинде доозар дээш боттарынга бедиткен хүлээлгени алгаш, оларның үлегерин эдереринче Тываның бүгү ажылы чоннарын кыйгырган.

Хурал эрткен соонда бүдүрүлге чериниң директору, бодуу аныяк-даа бол, дуржулгалыг специалист Александр Иванович Боев бисти эдертип алгаш, коллектив кежигүннериниң кылып турар ажылижи-биле таныштырды.

Эң баштай мөңгүн суун рудалыг хая-даштан өртүедип, ацгылап ап турар металлургия цегинге келдивис.

Хөй-ле демир хоолайдарны тудуштур дуңзаалаш, шаарартыр эптеп тургузуп каан улуг корпустуң адакы кадында кольцолуг печка деп адаар, он метр хире узун шөйбек печканы одап каан, хүүледир хып тур. Солярка-биле одаар болгаш оон изии кончуг, чалыныг чүве.

Печканың көзенехтиг аксын ажыткаш, директор:

— Бакылап көрүүдерден, рудалыг киноварь дээр дашты үүрмектээш, мынчаар өрттедиптерге, мөңгүн суу бусталып үнер чүве ышкажыл — деп, бисти чалады.

Печка иштинде чудурук хире кылдыр үүрмектеп каан рудалыг даштар ак-кызыл кылдыр өрттени берген, козурадыр аңдарлып-дүрлүп, шимчеп турар болду.

Моон бусталып үнген мөңгүн суу демги демир хоолайларны дамчып соогаш, суук металл кылдыр хуулар, хоолайларның иштин куду дамдылап баткаш, суг кудуп каан демир деспилерге чыглыр. Ону арыглаан соонда ам-на белен продукция алаар.

Терлиг-хаяжыларның алганы социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинип турарын сонуургап, байырлал бүдүүзүнде база катап аңаа чордувус. Өөренген чан-биле металлургия цегинге дүштүвүс. Кезек ажылчыннар белен продукциязын кидии-не деңзилеп саваланы үеде келген болдувус. Бо бүдүрүлге ажыттынган үеден бээр мында ажылдап турар мастер Кызыл-оол Дагажык, Маткал Узунак, Владимир Глушков олар-биле амыр-менди солужуп, ажыл-агый, хүлээлге күүсеңдезиниң дугайын чугаалажып тур бис.

РЕПОРТАЖ

Мөңгүн суу бүдүрериниң талазы-биле байырлал таварыштыр алган хүлээлгезин металлургия цегиниң коллективи ажыр күүсеткен болду. Бараанныг продукция бүдүрериниң талазы-биле 11 айларның планын ноябрь 7-де күүседир дээн хүлээлге үш хонук бурунгаар 105,7 хуу күүсеттинген. Чылдың сөөлгү айының планынга киириштир күрүнеге бээр продукцийны савалап турарын биске өөрүшкү-маннайлыг дыңнаттылар.

— Өртек-үнези-даа улуг, бодунуң деңзизи-даа аар, аттыгла металл боор чүве-дир — дээш, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдың эдилекчизи Маткал Оюнович улуг досканарда мөңдүнейнип чыткан мөңгүн суун салаазы-биле былгаылап каап тур.

— Улуг термос хире бо демир савага аңаа сугну кудар болза бөдүрээ улуг орту хиреле кирер боор. А мөңгүн суун кудуптарга таптыг-ла 38 килограмм болур чүве-дир.

Владимир Федорович Глушков эжин деткий аарак, «Бээр кээп көрүүдерден, мөңгүн суунга шой, демир безин дүжер өвес» дигилээш, калбак демир деңзизиниң бар-ла турган шойларын куспактап эккелгеш, демир досканарда мөңгүн суунче уруп бадырыпты. 1—3 болгаш 5 кил деңзи шойлар сугда чепке дег мөңгүн суунуң кырында салдап турлар.

Металлургия цегиниң бүдүрүп турар продукциязының шынары күрүне стандартынга бүрүн дүжүп турар. Ону ап турар заводтардан Тываның бо ховар металлының шынарынга хамаарыштыр негелде хомудал кээп көрбээн.

Бо хире үнелиг ховар дээн эртинени хая-даштан алырып, ацгылап алыры белен-не эвестир деп чүвени ол улуг үүлүн бүдүрүп турар кижилериниң ажыл-ижи-биле таныжып, оларның-биле чугаалажып чоруп тура бүүрелдивис.

Мөңгүн суунуң эгелээр чери рудник болур. Ында рудалыг кызыл-хүрең өңнүг чалым хаялар чаңгыс черге мөөңнели берген чытпас, өг орку хире черлерде кезек-кезек чыткылаар. Алдын, мөңгүн, кобальт, мөңгүн суу дээн чергелиг ховар казымал байлактар черле ындыг деп чугааны геологтардан каш удаа дыңнаан мен. Оларның бо черде курлавырын илередип каан металлын Терлиг-Хая бүдүрүлгезиниң коллективи улуг күштү үндүрүп, уран аргаларны ажыглап турган, Төрээн чуртка бараалгадып турар.

Ооң бир чижээ бо. Чыл бурунгаар рудникке берге байдал тургустунуп келген. Байлак рудалыг чер Терлиг-Хая хемчигештиң амгы агып бадып чыдар уунуң адаанче 50—60 метр ханылап бады барган болган. Чазын болгаш чайгы чайык-чаашкын соонда үерлээр, кыжын булуктааш туруп бээр даг хеминиң суу шахталар иштинче кирип, шахталар, шахтөрларга моондак ужураштырып туруп берген. Кызааның барыын талазын эдектелдир 120 метр улуг буганы каскаш, ооң бүгү унун бетоннаш, хемчигешти чайладырындан өске арга чок болган. Рудник үстүнден баткан дамырактарның суун чер иштинче киирбес дээш 100 метр узун дурттуг плотинаны база кылыр...

Бо чайның дургузунда коллективтиң бүгү техниказы болгаш ажылчыннарның хөй нуруузу үш эдлчег-биле маңаа ажылдаан. Ханы буганы казарга суг бажы черлерден бүдүн хем-далай аттыгып үнүп көөрдаа турган. Ол улуг болгаш берге ажыл ам шыпкарылган. Бүдүрүлгениң дөң-дески ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Маңаа эштер П. Рассадников, И. Шубаров, В. Панин болгаш оондаа өскелер шудургу ажылдаанар.

Үшкү кварталдың түңнелин өзугаар СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан бо коллективтиң кежигүннери амгы үеде 1974 чылдың планын декабрь 5-те күүседир дээш улам хайнышкынныг ажылдап турар.

С. МААДЫ.

ЧУРУКТАРДА: металлургия цегиниң ниити хевири (адаанда). Терлиг-Хаяның мурнакчылары (солагай талазындан). К. Дагажык, М. Узунак, В. Глушков.

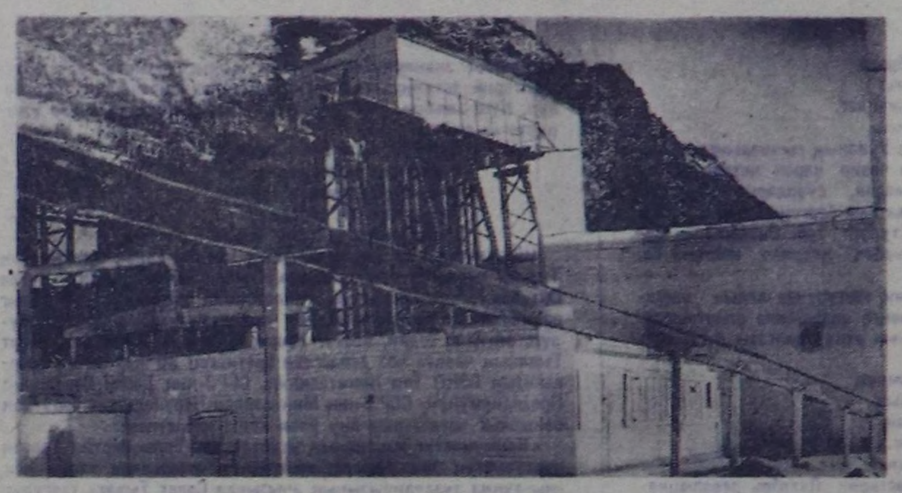

КИРЖИП ЧОР МЕН

Мен 1914 чылда Сүт-Хөлге Каттырар Куулар деп ядыы араттың өгбүлезинге чырык өртемчейни көрүп төрүттүнген мен. Ол дээрге феодалдыг Тываның карацгы, бүдүүлүк үези. Ынчан чүгле байлар тергиидеп турган. Оон уламындан ядыы араттар човуланны көрүп чораан. Чүгле Улуг Октябрьниң күштүг шуурганы араттарга хосталганы берген.

Ам бөгүнгү тыва улустуң амыдыралы чүден аас-кежиктиг. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ачызында мен эртем-билиг-билиг болган мен. Улус өөредилгезиниң шугумунга ам 35 чылдың дургузунда ажылдап келдим.

1928 чылда аревэге, 1938 чылда — ТАРН, кежигүнүнге кирген мен. а 1944 чылда — СЭКП кежигүнүнге кирген мен. Ленинчи партияның кежигүнү бедик адымны чоргаарал-биле эдилеп, уруг-дарыгга эртем-билигни берип, оларны моогаг-шылаг чок кижизидип келдим.

Бодувус сес уругларны азырап өстүрген бис. Олар база-ла чонунга төлептиг кижилер болуп ажылдап, чурттап чоруур. Оларның ажыт-төлдери чүден омак-хөглүг болуп өзүп турар.

Ам 60 харлыг мен. Ынчалза-даа шыдаар шаам-биле хөй-ниитиниң ажылынга киржип чор мен.

В. НАЗЫН-ООЛ,
пенсионер.

САННАР, ФАКТЫЛАР

● Бистиң чүртүвүс капитал салыышкынының хемчэлиниң талазы-биле, транспорт чүүк сөөртүлгезиниң талазы-биле, хөмүр-даш база демир рудазын казып тывар, шой, кокс, минералдыг чемишчидилгелер, тракторлар, тепловозтар болгаш электровозтар, ыяш болгаш дилиг материалдары, цемент, хөвең-саазын база дүктен кылган пес-таавылар, чигир болгаш өске-даа продуктулар бүдүрер талазы-биле делегейде бирги черни эзлеп турар.

● Бо беш чылдың чүгле үш чылдарында 31 миллион кижиге ажыл төлевирин бедиткен.

● Сөөлгү он чылдарда чаа бажыңнарже 110 миллион кижи көжүп кирген, ол дээрге Англия биле Францияның чонун катай алганындан хөй болуп турар.

● Россияга шаанда 800 хоорайларның иштинден чүгле 23 хоорайларга канализация, электри чырыы 178 хоорайларга, суг дамчыдылгазы 215 хоорайларга турган.

● 1970 чылга чедир чуртталга бажыңнарының дөрттүү үш кезии төпчүткен чылдыылгалыг болгаш канализациялыг турган.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛ

БАЗЫМЫВЫС

«Октябрьга алдар!» Бо сөөлгү бистиң суурувус чанында кадыр болгаш бедик даг бажында тода кылдыр бижип каан. Оон үстүү талазында, дагның мырыңай шыпшык бажында, кызыл тук хинскип турар. Бо бүгүнү «Теректиг-Хем суурнуң аныяктары 1967 чылдың күзүүнде кылып доосхан болгаш чылдың-на чаартып турар.

Бистиң суурувусту бо хүннерде көрген кижи шынаппла магадаар: лозуңнар болгаш плакаттар ында-мында айыраң-чайт улуг-даа, бичиндеа кижилер ыңай-бээр далашкан — бүгү-ле байдал байырлал шинчи кирген. Кымнын-даа арын-шырайында өөрүшкү-маңнай илдең. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээн хүнүн демдеглеп турда, ындыг болур-даа ужурлуг.

Бистиң суурувус Октябрь революциязындан ийи катап аныяк, Ада-чүрттүн Улуг дайынының соонда безин үчүле үш бажыңныг турган: школаның ийи бажыны, склад. Өөренгичилер өглерге чурттап турган. Бо бүгүнү сезеннээр чыгай берген (ам-даа совхозта ажылдап турар) Үгер-Боо ирей ышкаш кырганнар туржук, комсомолчу оолдар, кыстар безин чугаалап орар. А Ынаар алгыржыры дыңнадым.

— Ам канчаар бис?

— Канчап канчаар боор. Даң адарын манаардан башка.

Үйгу чок хонганнар. Даң хаяазы чаа-ла бүлүрээрип чорда, Доржу биле Лама-Сүрүң ийилээ чоруп кааннар. Баргаш көрген: хураганнары чалым тин-биле эрткеш, кажаа дег муңгаш черде сыңны берген, бо турганнар. Ийилээ кускуннап дайгырган. Хураганнары дүште-даа чок турар мындыг. Доржу ол-бо талазындан барып дажап, хоюскан. База хоржок. Ынчап турда-ла хүн хөөреп келген.

— Мен боларның эрткен тин-биле кирейн.

— Ынаар канчап кирер!— деп, кадайы хораан.— Чуглуп өлгей сен, Сокса. Боттары үнүп кээр чадавас. Манаалы.

— Болар дөмей-ле үнмес. Хойнуң мынча малын черге кырып каар эвес — дээш, Доржу идиин ушту берген.—Кызыл бут, аргамчыдан туттунуп алгаш барайн.

Узун аргамчының ужун дашка так быжыглай баглаш, Доржу оон туттунуп чораш, хая тиинде чирик-биле бадыпкан. Кадайы Лама-Сүрүң кортканындан караа чалдаып, өскээр көрүү берген. Оон караанның чажы бүлдейип келгилээн. «Ынчап хаядан ажып өлүрү ол-дур,—деп коргунчуг бодал баш иштинге кирген.— Орта кижи боор бе?! Малдан кижиниң амытыны харам ыйнаан...» Элээн болганда база катап көрүптерге, ашаа аргамчызының бир ужунда туттунуп алган турган. Хураганнарга чедир ам-даа ырак. Ынчалзажок ындыг кончуг кадыр эвес. Аргамчызын салыпкаш, даштан, дырбыл сөөскенден туттунуп, сожтап чораш, Доржу арай боорда хураганнарга четкен. Олары хораан койгун дег болдунчу берген. Сүрерге, кадыр чалым тиинче чүте баар ийик. Чадажып казш, чүвүрүнүн баан чешкеш, оон-биле ийи хурагайны кошкаш, хая куржаангызын өрү чедип үнүпкен. Ол аразында Лама-Сүрүң дүшпүрүп кыйгырарга, хураганнар ам-на чиледир алгырышпышаан, ийи-чаңгыстап, демги четкен хураганнар соондан шуужупкан. Арай дап турган, муңгашталган хураганнарны чалымдан үндүрүп алганнар. Доржу биле Лама-Сүрүң аажок өөрээн.

ДОРЖУНУҢ хой кадаргаының баштайгы чылы — 1965 чыл коргунчуг, дүвүренчиг болуп ынчаар эрткен. Оон ийиги чылы эгелээн. Хураганнары ам тогдулар апарган. Кыш-даа келген. Эргелаар тарааны болгаш мал чеми культураларны өстүрүп ап турар бис. Тараажылар келир чылдың тарылгазынга белеткенип эгелээннер. Олар бо чылын 1500 тонна органиктиг чемишчидилге сөөртүр планын 2669 тонна кылдыр күүсеткен.

Ажыл-ишке үлегерни коммунистер көргүзүп турар. Оларга хойжу Александр Карманы, инек кадарчызы Доржу Дембирелди, саанчы Шыырап Лётчики, инженер Чооду Сюровту, механизатор Айыжы Сулдумну, чылгычы Сандый-оол Очур-оолду болгаш оон-даа өскелерни чоргаарал-биле хамаарыштырып болур. Ындыг мурнакчыларны совхозтун дирекциязы шаңнаал, мактап турар. Чүгле бо чылын безин совхоз бодунун күсели-биле 19 кижини дыштанылга бажыңнарынче, курорттарже, 4 кижини «Найырал» демир-орук-биле экскурсияладып чоруткан. Шушенское суурга 27 кижи четкеш келди. Шупту халас. Мындыг магалыг чаартылгалар чүгле бистиң Совет чуртта дээрзин чугаалаары өөрүнчүг-дүр.

Бистиң коммунистеривистиң аразында сураглыг хоочун кижилер хөй. Бөгүнгү чаагай амыдыралды олар тургузушканнар. Берт-Дагның баштайгы чолаачызы Чооду Тулга-Маадырны, баштайгы тракторну эккелген Чооду Сюровту, баштай-ла бижикке өөренген Чооду Кежик-оолду, немец-фашистерни чылча шавышкан Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оолду болгаш өскелерни чон аажок хүндүлээр. Оларның ажыл-ижин ажы-төлү уламчылап чоруур. Тываның эң баштайгы ужудукчузу Чооду Кидиспейниң уруу — совхозтун кол бухгалтери, коллективтиг ажыл-агый тургузукчуларының бирээзи Чооду Яндак-оолдуң оглу — кожазында совхоз директору дээш, партия болгаш Советтер ажылдакчыларында, малчыннарда болгаш механизаторларда аныяк салгакчылар хөй.

Берт-Дагга эң баштайгы машина 1950 чылда келген. Аңаа ынчангы «Кызыл тук», В. И. Ленин аттыг колхозтарның организастаттынып турган үези ол. Ам бисте сайзыраңгай техника эндерилген. Ыяш ужурар хирээден эгелээш күчүлүг тракторларга чедир чүүү чок дээр! Боттары хууда машиналыг азы мотоциклдиг кижилер безин көвдүүн. Улуг Октябрьның ачызында он хире херии базымнарны кылган бис.

Даарта улуг байырлалдың хүнү. Ол хүнге совхозтун бүгү ажылчы чону күш-ажылчы типилелгелер-биле мынчаар ужуражып, чаартылгаларның шапкын базымын кылып турары ол.

Д. ХЕРТЕК,
совхозта партком секретары.

ХОЙЖУ

КЕДЕРГЕЙ-ДААА кадыр, хая-дуруглуг даглар. Адаанче көөрге, ана кара тамы дег кашпал. Чайын терең суу хая-даштарны ажыр шурап, кашпал иштин доздур бустап-мөөреп чыдар Алаш лем кыштың соогунга чагыртып, кылын дошка дүй алзаакан. Ам мырыңай ыржым. Оржак Доржу дөтпе-хураганнарының бажын дозуп кааш, бедик чалым кырындан дарап келген. Коргунчуг кашпал. Бажы дээскине бээр хире боорга, дедир аткаарлап чоруй, калбак даш кырынга олура каапкан.

Кышкы кыска хүн чүгүрүүнге кирип, Алаш ол чарында бедик даглың шиш бажына олурар чоокшулай бергенде, кодан хураганнарын өлекче шиглей дозупкаш, аалынга чедип келген. Кадайы Лама-Сүрүң ажын-чемин белеткеп каан болган. Ол хүннүң ажылижин чугаалажып, шайлап олурда, үениң эрткени билдиртпээн. Беш харлыг Володязы дашкаар үнгеш, «хойлар өлекте кирип келди» деп алгырган. Ол аразында кышкы дүн эскет чок дүжүп келген. Өгүүн ээлери хоюн кажаалаар дээш дашкаар үнген. Даштын хой-даа чок. Шуптузу муңгаш кажаада. Лама-Сүрүң кажааже киргеш, чугаалаңган:

— Хураганнарывыс чоп эвээштей бергенил? Кажаа ортузу безин четпес. Чамдыызы үстүп калган эвес ыйнаан?

Доржу база кажааже кире болган. Шыкап-ла хураганнарының чамдыызы чок.

— Ам ат болган-дыр!—деп, Доржу алгыра берген.— Кайда үстүп каары ол дээр сен? Ам канчап тыварыл?

— Карацгы дүн дүштү, дүрген барып диле! Ыт-кушка таваржы берзе ат-тыр. Чоп туда сүрүп келбес кижи сен?

— Үстүп калыр деп кым билир боор. Чоокган моомалар боор.

Доржу зал адаанда дуругларлыг кадыр мээсче чүгүрген. Хар чок кара мээске карацгыда чүве көстүр боор бе. Доржу боду безин хая-даштан ажа бер чазып чораан. Оон бир-ле дуруг кырынга үнүп келгеш турарга, кончуг чалымның базарында хой эткени, кадырдан даш казырадыр чуулганы дыңналган. Доржу чүвениң ужурун ам-на билип кааш, чаасхаан чугаалаңган:

— Хөөкүйлерни. Чалым тинчиле оттап чоруткаш, муңгаш черде барып, дуруглай берген-нери ол-дур. Ам канчаарыл? Бо карацгыда ынаар кижи баар арга бар эвес. Ана халап болган-дыр...

Улгаттыр алгырып, кускуннагылаан. Оон үнү ол-бо чалымнарга чаңгыланыр. Сактырга, өске кижи үн алчып, алгырып-даа турганзыг. Аалынга дедир келген.

— Ана халаптыг чүве—деп, өгже кирип олура-ла, Доржу кадайынга чугаалаан.— Хураганнарывыс муңгаш черде, дуруглай берген ышкаш-тыр.

— Аам-даа, дыңнадым.

— Ам канчаар бис?

— Канчап канчаар боор. Даң адарын манаардан башка.

Үйгу чок хонганнар. Даң хаяазы чаа-ла бүлүрээрип чорда, Доржу биле Лама-Сүрүң ийилээ чоруп кааннар. Баргаш көрген: хураганнары чалым тин-биле эрткеш, кажаа дег муңгаш черде сыңны берген, бо турганнар. Ийилээ кускуннап дайгырган. Хураганнары дүште-даа чок турар мындыг. Доржу ол-бо талазындан барып дажап, хоюскан. База хоржок. Ынчап турда-ла хүн хөөреп келген.

— Мен боларның эрткен тин-биле кирейн.

— Ынаар канчап кирер!— деп, кадайы хораан.— Чуглуп өлгей сен, Сокса. Боттары үнүп кээр чадавас. Манаалы.

— Болар дөмей-ле үнмес. Хойнуң мынча малын черге кырып каар эвес — дээш, Доржу идиин ушту берген.—Кызыл бут, аргамчыдан туттунуп алгаш барайн.

Узун аргамчының ужун дашка так быжыглай баглаш, Доржу оон туттунуп чораш, хая тиинде чирик-биле бадыпкан. Кадайы Лама-Сүрүң кортканындан караа чалдаып, өскээр көрүү берген. Оон караанның чажы бүлдейип келгилээн. «Ынчап хаядан ажып өлүрү ол-дур,—деп коргунчуг бодал баш иштинге кирген.— Орта кижи боор бе?! Малдан кижиниң амытыны харам ыйнаан...» Элээн болганда база катап көрүптерге, ашаа аргамчызының бир ужунда туттунуп алган турган. Хураганнарга чедир ам-даа ырак. Ынчалзажок ындыг кончуг кадыр эвес. Аргамчызын салыпкаш, даштан, дырбыл сөөскенден туттунуп, сожтап чораш, Доржу арай боорда хураганнарга четкен. Олары хораан койгун дег болдунчу берген. Сүрерге, кадыр чалым тиинче чүте баар ийик. Чадажып казш, чүвүрүнүн баан чешкеш, оон-биле ийи хурагайны кошкаш, хая куржаангызын өрү чедип үнүпкен. Ол аразында Лама-Сүрүң дүшпүрүп кыйгырарга, хураганнар ам-на чиледир алгырышпышаан, ийи-чаңгыстап, демги четкен хураганнар соондан шуужупкан. Арай дап турган, муңгашталган хураганнарны чалымдан үндүрүп алганнар. Доржу биле Лама-Сүрүң аажок өөрээн.

ДОРЖУНУҢ хой кадаргаының баштайгы чылы — 1965 чыл коргунчуг, дүвүренчиг болуп ынчаар эрткен. Оон ийиги чылы эгелээн. Хураганнары ам тогдулар апарган. Кыш-даа келген. Эргилаар тарааны болгаш мал чеми культураларны өстүрүп ап турар бис. Тараажылар келир чылдың тарылгазынга белеткенип эгелээннер. Олар бо чылын 1500 тонна органиктиг чемишчидилге сөөртүр планын 2669 тонна кылдыр күүсеткен.

Ажыл-ишке үлегерни коммунистер көргүзүп турар. Оларга хойжу Александр Карманы, инек кадарчызы Доржу Дембирелди, саанчы Шыырап Лётчики, инженер Чооду Сюровту, механизатор Айыжы Сулдумну, чылгычы Сандый-оол Очур-оолду болгаш оон-даа өскелерни чоргаарал-биле хамаарыштырып болур. Ындыг мурнакчыларны совхозтун дирекциязы шаңнаал, мактап турар. Чүгле бо чылын безин совхоз бодунун күсели-биле 19 кижини дыштанылга бажыңнарынче, курорттарже, 4 кижини «Найырал» демир-орук-биле экскурсияладып чоруткан. Шушенское суурга 27 кижи четкеш келди. Шупту халас. Мындыг магалыг чаартылгалар чүгле бистиң Совет чуртта дээрзин чугаалаары өөрүнчүг-дүр.

Бистиң коммунистеривистиң аразында сураглыг хоочун кижилер хөй. Бөгүнгү чаагай амыдыралды олар тургузушканнар. Берт-Дагның баштайгы чолаачызы Чооду Тулга-Маадырны, баштайгы тракторну эккелген Чооду Сюровту, баштай-ла бижикке өөренген

(Уланчызы 4-кү арында)

УЛУГ ӨӨРҮШКҮ

Бистиң Дөргүн СБФ-зи СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта мурнакчы коллективтиниң бирээзи. Маңаа чаарби ажыг чыл саанчылап келдим. Амгы үеде фермавыс кышка бүрүн белеткелдиг. Күш-ажылчы көргүзүглеривис эки. Кижи бүрүзү-ле коллективтиң мурнунда сорулгаларны күүседиринге ак сеткилдиг, коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттаарынче чүткүлдүг.

Мен бо тодарадыкчы чылда 62 тонна сүт саар деп бедиткен хүлээлге алгаш, он айларда 65 тонна ажырдым. Ынчангаш чылда хүлээлгемни хуусаа бетинде күүседир аргам бар.

Ферманың малчыннары чүгле күш-ажылга кызымаккай эвес, харын культурлуг амыдырал-чуртталга дээш демисежип турар. Анда ажыл-ишчилериң бажыңнарынга баарга бай шыдалгыры аажок, өг-бүлелериң культуразының бедээни каранга-кеску. Бо хире чаагай амыдыралывыс Улуг Октябрьның ачызы-дыр.

Аныяк салгакчыларның кижизидилгезинге таарымчалыг байдалды тургузарынче партия, чазак сагыш салып турар. Ооң бир херечизи болза хөй ургулларлыг өг-бүлелерге материалдыг дузаны көвүдедир, чоннуң амыдыралының деңнелин бедидер дээш эвээш орулгалыг өг-бүлелериң ургуларынга дузаламчы тыпсырының хемчеглерин ажылдап кылгаш, бадылааны болгай. Ону улуг өөрүшкү, чөргаарал-биле уткуп таныштывыс.

Он ургуну өстүрүп, кижизиткени дээш «Маадыр-ие» атты Совет чазак бо чылын меңээ тывысты. Ол база улуг үнелел, алдар хүндү.

Улуг уруум Чадаанада чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының дааранык чызы. Оон бичези Клара—Кызылдың кедээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу. Алёша—Совет Армияның хүрээлеңинде эки албан зорттирип турар. Гриша, Поля, Александра, Юлия суглар школачылар. Мергенивис Хайыраканның уруглар садында, эң хеймери ам-даа чаш, бажыңында өзүп, доругуп турар.

Өөм ээзи Ондар Хөлә база ферманың мурнакчы инек кадарчызы. Кайывыс-даа багай эвес ажылдап, айда алыр ажыл төлевиривис-даа шыырак, культурлуг амыдырап чурттап олурар бис. Ниити орулгавысты улуг өг-бүленің кежигүннериңге онааштыр санаар болза, үстүнде чугаалзанывыс материалдыг дузаламчыны база алыр улус-тур бис. Бис бүгүнү бодап келгеш, партияның, чазактың ада сагыш салыышкынынга харыы кылдыр улам эки ажылдаар, ажы-төлүвүс эртем-билиглиг кижилер болуп, чонунга төлептиг бараан болзуннар дээш оларны коммунизмниң ёзулуг тургузукчулары кылдыр кижизидер үжүрлүг бис.

Ондар ДУКТУГ,
Маадыр-ие, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы.

САЙЗЫРАЛДЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Россияга «Аврораның» күштүг даштаашкыны чаңгыланган хүнден бээр, ам бежен чеди чыл шуужуп эрте берди. Ынчангаш чылдың-на Улуг Октябрьны байырлап, ону демдеглеп тургаш, Советтер чуртунда колхоз, совхозтар кайы хире чаартыныып, чечеткелип турарынга өөрүп, анаа чөргаарланып, чурттап эткен оруувусту сактып, ону бөгүнгү амыдырал-биле деңнеп, ажыл-иживисти түңнеп көөр чаңчылдыг бис.

Бети кыдыы мээң колхозум дижик. Ол база-ла тургустунган үелиг, тускай төөгүлүг. Мен ооң шапкын хөгжүлдезиниң дириг херечизи болуп, төрээн колхозумнуң сайзыралын караан-биле көрдүм.

Каа-Хем районда чурумалдыг черлер-ле хөй. Оларның бирээзи Көк-Хаак. Ол — бистиң «Коммунизмче орук» колхозтуң төвү. Суурумнуң мурнуу талазын терең суглуг Каа-Хем чуп, далаш чок агыш бадып чыдар. А Көк-Хаактың кедээ талазын тараа, сиген шөлдери, одар-белчиирлиг хөвүжүктар, тейлер каастап турар. Амгы суурнуң турар черинге баштайгы коллективтиг ажыл-агый 1941 чылда организастаттынган. Ынчан үгле 50 ажыг өреге каттышкан. Чангыс-ла тракторлуг. Комбайн, автомашина чок. Каш санныг андазын, молотилка бар. Тараа тарыыр шөлү—450 гектар. Чаа тургустунган ажыл-агыйның хөренгизи ындыг турганын хоочун колхозчулардан дыңнаан мен.

Терең суглуг Каа-Хемниң эриинге тургустунган өл ажыл-агыйны «Коммунизмче орук» колхоз деп адаан. Ол ам 33 харлыг. Ол үениң дургузунда суур таныттынмас кылдыр өскерилген: хөнү, делгем кудумчуларлыг, сес чыл школалыг, ясли-садтыг, улуг автогаражтыг, медпунктулуг, Культура бажыңыг болгаш өске-даа албан организация черлерлиг чараш суур апарган. Радио, телефон, телевизор дун, хүн чок ажылдан, Ильичиниң лампочказы чырып турар. Ол дээрге Улуг Октябрьнын; Ленинниң Коммунистиг партиянын ачызы-дыр. Кижи дээш, ооң чаагай чоруу дээш, культурлуг амыдырал-чуртталгазы дээш ада сагыш салыышкынының үре-түңнели ол-дур.

Кыска үениң дургузунда бистиң колхозувустуң экономиказы дыка быжыккан. Ам ажыл-агыйда 40 трактор, 22 комбайн, 32 автомашина бар. Колхоз 1197 баш мыйыстыг бода малдыг, 238 хаваныг, 4914 хойлуг, 298 чылгылыг, 8759 гектар тараа, 1188 гектар сиген шөлдүг.

Эрткен чылын бүгү продукцияны сайгарганындан колхозтуң ниити киирип алган орулгазы 908 муң рубль болган. Колхозчу бүрүзүнүң амыдырал-чуртталгазы чаагай-жаан, хоорай чурттакчылары ышкаш кеттинер, Кызылдан болгаш бистиң чуртувустуң найысылалы — Москвадан дамчыдылгаларны телевизордан көрүп, радиодан дыңнап турар.

Тодарадыкчы дөртүү чылдың эрткен тос айларында «Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-ишчилери багай эвес ажылдап, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Күскү дүжүт ажаалдазын өй-шаанда организастыг чоруткан.

Бо чылын агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары бедик дүжүттү өстүрүп алырынга шаптыктаан. Ажыл-агый бир гектардан-на 6,5 центнер дүжүттү ажаап алган. Мен база-ла мурнуку чылдарда ышкаш, дүжүт ажаалдазынга кириштим. Сезон дургузунда 439 гектар черниң тараазын ажаап алдым. Ажаалда үеэинде колхозтуң баштайгы тургузукчуларының бирээзи, хоочун механизатор Кузьма Сидорович Липанов багай эвес ажылдаан. Ол ышкаш хойжу Салчак Амырбиттин ажылы демдеглексенчиг. Бо чылын өл 100 хойдан-на 98 хураганны бүрүн камгалап доруктурган, бир хойдан-на 3 кг дүктү кыргып алган. Ажыл-ишке кызымак, төлептиг саанчылар колхозта эвээш эвес. Бисте Анна Александровна Логинова, Екатерина Семеновна Кирикова, Любовь Булчүкеевна Орустук ышкаш саанчылар социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, бир инекке онааштыр бедик саалданы чедип ап турарлар. Шак ындыг ажыл-ишчи, кызымак кижилериң шудургу күш-ажылының түңнелинде, колхоз эткен тос айларда күрүнеге 453 тонна сүтү, 450 тонна эттти, 152 центнер дүктү саткан. Сөөлгү чылдарда колхозка бирээзинге-ле 200 инек кирер үш кажаа, быззага 3, хойга 2 кажааны, ийи квартиралыг 14 чуртталга бажыңы ажыгдалга кирген.

Бистиң колхозувустуң тудуг-сууру чылдын-на немежип, чаа тудуглар суурнуң арнын каастап, хевир киирип турар. Бо чылын колхоз төвүнде чунар болгаш хеп чүүр черлиг комбинатты, дөрт кижи ажылдаар магазинни, мал чеми белеткээр цехти, улуг машина-трактор мастерскаязын тудуп турар. Оларның чамдыктары ажыглалга удавас кирер.

Ажылга ынак, аңаа бердинген чүс-чүс аныяк ооллар, кыстар бисте хөй. Олар хоочун салгалдың үүле-хөрээн төлептиг уламчылап, Октябрь революциязының чаалап берген тиилелгелерин быжыглап, оларны уламчылаарынга кеззде белен.

М. СИТНИКОВ,
ССРЭ-ниң Дээди Соведниң депутады, «Коммунизмче орук» колхозтуң механизатору.

ЧУРУКТА: М. Ситников (оң талазында) механизатор эш-өөрү-биле кады.

КОЛХОЗТУҢ ЭРТКЕН ЧЫЛЫН ОРУЛГАЗЫ 908 МУҢ РУБЛЬ БОЛГАН.

Октябрь революциязы ОРДЕННИҢ ЭДИЛЕКЧИЛЕРИ ЧУГААЛАП ТУР

Таңдыда дуржулга станциязының хойжузу Оюн КАШПЫК-КАРА:

— Ниитиниң малының баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер харысалгалыг ажылга 1954 чылдан эгелеп ажылдадым. Ажылдап келген чылдарымның дургузунда бергелериң ажып эртип, төрээн Тывамга хой ажылын сайзырадыр херекте биче эвес улуг-хуумну киирдим.

Октябрьдан төрүттүнген Советтер чуртунуң хамаатызы болганымга чөргаараалым улуг. Ада көрбээнин оглу көөр дижири ышкаш, чаартынган амыдыралдың бедиинче базып, хөйну көрүп, билип, шудургу ажылдап келгенимниң түңнелинде партия болгаш чазак Октябрь Революциязы орден, «Күш-ажылчы шылгарал» болгаш Юбилей медальдары-биле шаңнаан.

Чазактың тывысканы бедик шаңналдары мени күш-ажылче улам сорук киирген. Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында калбаргаи социалистиг чарышка кириишкеш, алган хүлээлгемни күүсеттим. Бир хойдан 3200 грамм дүк алыр хүлээлгемни 3500 грамм кылдыр боттандырдым.

Кызылда ажыглал-техниктиг харылзаа белдириниң инженери Николай ПОЛЕВ:

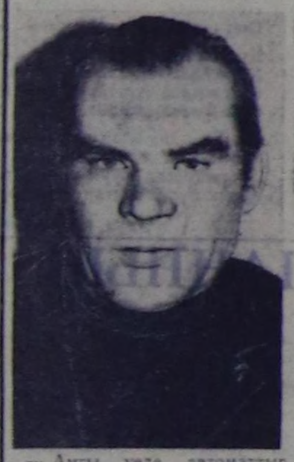

— Амгы үеде автоматтыг телефон харылзаазы кайгамчык сайзыраан. Совет эртем-техника космоска бүзүрелдиг харылзааны тургузуп турар. Ол дээрге Улуг Октябрьның тиилелгезиниң ачызы-дыр. Октябрь бөдүүн чонга бүрүн эргени тутсуп берген. Ынчангаш чон хостуг эрге-шөлээзинге даянып, чаагай күзел-соруун боттандырып турар.

Харылзаа ажылынга 1941 чылдан эгелеп ажылдап келдим. Бо үениң дургузунда монтерлиг, электромеханиктиг, инженер кижиниң мергежилдеринге өөренип алдым.

Ам Кызыл хоорайның автоматтыг телефон станциязында инженерлеп тур мен. 1971 чылда Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаттым. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак мээң ажылыжымны бо хире бедии-биле үнелээнинге өөрүп чор мен.

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң хойжузу Монгуш СЕДЕН:

Шудургу ажыл-иш кижини алдаржыдар дээр болгай. Эрес-шудургу ажылдаан чүс-чүс муң кижилерни Төрээн чурт бедии-биле үнелеп, чазактың хаыаалары — орденнер болгаш медальдар-биле шаңнап турар. Олар-биле кады мени база Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаанынга кызыгаарлыг өөрүп, байырлалды таварыштыр өөрүшкүнүң сөстерин партиямга болгаш чазаамга база катап чүректің ханызыдан илереттим.

Ол дээди шаңнал төрээн совхозумнуң ажыл-хөрээ дээш улам күженишкиниг ажылдарын меңээ хүлээндирип турарын бедик харысалга-биле медерен билип турар мен. Бо хүннерде бистиң республиканың малчыннары эң-не харысалгалыг үе — кыштаалашкынче улуг кичээнгейни салып турар. Мен кыжынмалга бээр 10 тонна сигенни, 4 тонна саваны белеткеп алгаш, ам кыштагда кажааларымның септелгезин доозуп турар мен.

ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ, УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ ГЕЗИНЧЕ, БУРУҢГААР!

1975 ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ БИС

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы дооступ, тодарадыкчы чылы эгелеп турда, Москваның болгаш Ленинградтың мурнакчы бүдүрүлгелериниң уткуштур планының негелдерин ёзугаар ажылдаар деп эгелекчи саналы бистиң республикага нептереп эгелээн турду. Ол эгелээшкинни биске баштай-ла республиканың эң улуг бүдүрүлгези болур «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи эгелээн. Уткуштур планның ужур-утказының, ооң негелделериниң дугайын топ солуннардан болгаш тускай брошюралардан кичээнгейлиг номчуп, ону биске, транспорт организациязына ажыглап болурунун таарымчалыг аргаларын дилеп тывар дээш автобаазының удуртулгазы, партия болгаш хөй-шиитпирлиг организациялары тодаргай хемчеглерни ол үеде боттандырган.

Уткуштур план дээрге үстүү органнардан бүдүрүлге коллективинге баш удур доктаадып берген контроль чурагайларны ажыр күүседиринче эде көргеш, чаа чедиткен хүлээлгени күрүне планы кылдыр бадыладып алыры ол. Маңаа эңне чугула үүл болза иштики курлавырларны долу ажыглаарының оруктарын баш удур илередип тып алыры, кижи бүрүзүнүң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары болур. Ооң башка тус-тус ажылчыннарның хууда алган планнары күүсеттинмейн баар болгай.

Автобаазының толаачылар бригадалары бедиткен хүлээлгелерин уткуштур планнар кылдыр бадыладып алырга, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары оларның аразында социалистиг чарышты калбартырынче, ооң дээштиг болурун азы моральдыг болгаш материалдыг талаларын күштелдиреринче кичээнгейни салып келген. Чарыштың түңнелдерин ай, квартал санында үндүргеш, бо удаада кайы бригадаларның база кымнарның эң эки түңнелдерин чедип алганын көргүзүг самбразынга чырыдып, харын-даа уткуштур планның негелдезин ёзугаар оларның алган шаңнал акшаларының түүн безин хөйге дыңнадып чедирерин чурумчуткан бис.

Уткуштур планны ёзугаар ажылдап, социалистиг чарышты мындыг янзылыг организастаарга, ажылчыннарның күш-ажылчы идепкейи дыкала көдүрлүр-дүр деп чүвеге бүзүредивис. Ооң тодаргай чижээ бо. **Бистиң коллективтиң кежигүннери тоску беш чылдың дөрт чылдарының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде үш чыл 7 айларның дургузунда күүсетненин Төрээн чуртка рапорттаанын** республика солуннарының номчаар-даа аажок улуг. 1974 чылдың чүгле октябрь календарын ажып хөрээлиңер. СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары Л. И. Брежнев ГДР-же аян-чорук кылган, а ССРЭ-ниң Дээди Соведниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Финляндияга чорааш келген. Л. И. Брежневтиң бо чылдың ноябрьда Моолче базарының дугайын, ооң Дж. Форд болгаш В. Жискар д' Эстэн-биле кайы-даа талаларының сонуургап турар айтырыгларын чугаалажыры-биле болур ужуражыышкынарының дугайын, ооң Канрже базарының дугайын дыңнадып чарлаан.

Болгарияның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары Т. Живковту, АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджерни, ГФР-ниң канцлери Г. Шмидти, Пакистанның премьер-министри Э. Бхуттону, Египеттиң даштыкы херектер министри И. Фахмаи, Португал Республиканың чазак делегациязын болгаш даштыкы өске-даа хөй-хөй ажылдакчыларны Москва хүлээп алган. Ол бүгү чугаалажыышкыннар болгаш аянчоруктар күрүнелер аразында чугаа-даа ажыг-агыйның хөренгизи ындыг турганын хоочун колхозчулардан дыңнаан мен.

Терең суглуг Каа-Хемниң эриинге тургустунган өл ажыл-агыйны «Коммунизмче орук» колхоз деп адаан. Ол ам 33 харлыг. Ол үениң дургузунда суур таныттынмас кылдыр өскерилген: хөнү, делгем кудумчуларлыг, сес чыл школалыг, ясли-садтыг, улуг автогаражтыг, медпунктулуг, Культура бажыңыг болгаш өске-даа албан организация черлерлиг чараш суур апарган. Радио, телефон, телевизор дун, хүн чок ажылдан, Ильичиниң лампочказы чырып турар. Ол дээрге Улуг Октябрьнын; Ленинниң Коммунистиг партиянын ачызы-дыр. Кижи дээш, ооң чаагай чоруу дээш, культурлуг амыдырал-чуртталгазы дээш ада сагыш салыышкынының үре-түңнели ол-дур.

Кыска үениң дургузунда бистиң колхозувустуң экономиказы дыка быжыккан. Ам ажыл-агыйда 40 трактор, 22 комбайн, 32 автомашина бар. Колхоз 1197 баш мыйыстыг бода малдыг, 238 хаваныг, 4914 хойлуг, 298 чылгылыг, 8759 гектар тараа, 1188 гектар сиген шөлдүг.

Эрткен чылын бүгү продукцияны сайгарганындан колхозтуң ниити киирип алган орулгазы 908 муң рубль болган. Колхозчу бүрүзүнүң амыдырал-чуртталгазы чаагай-жаан, хоорай чурттакчылары ышкаш кеттинер, Кызылдан болгаш бистиң чуртувустуң найысылалы — Москвадан дамчыдылгаларны телевизордан көрүп, радиодан дыңнап турар.

Тодарадыкчы дөртүү чылдың эрткен тос айларында «Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-ишчилери багай эвес ажылдап, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Күскү дүжүт ажаалдазын өй-шаанда организастыг чоруткан.

Бо чылын агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары бедик дүжүттү өстүрүп алырынга шаптыктаан. Ажыл-агый бир гектардан-на 6,5 центнер дүжүттү ажаап алган. Мен база-ла мурнуку чылдарда ышкаш, дүжүт ажаалдазынга кириштим. Сезон дургузунда 439 гектар черниң тараазын ажаап алдым. Ажаалда үеэинде колхозтуң баштайгы тургузукчуларының бирээзи, хоочун механизатор Кузьма Сидорович Липанов багай эвес ажылдаан. Ол ышкаш хойжу Салчак Амырбиттин ажылы демдеглексенчиг. Бо чылын өл 100 хойдан-на 98 хураганны бүрүн камгалап доруктурган, бир хойдан-на 3 кг дүктү кыргып алган. Ажыл-ишке кызымак, төлептиг саанчылар колхозта эвээш эвес. Бисте Анна Александровна Логинова, Екатерина Семеновна Кирикова, Любовь Булчүкеевна Орустук ышкаш саанчылар социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, бир инекке онааштыр бедик саалданы чедип ап турарлар. Шак ындыг ажыл-ишчи, кызымак кижилериң шудургу күш-ажылының түңнелинде, колхоз эткен тос айларда күрүнеге 453 тонна сүтү, 450 тонна эттти, 152 центнер дүктү саткан. Сөөлгү чылдарда колхозка бирээзинге-ле 200 инек кирер үш кажаа, быззага 3, хойга 2 кажааны, ийи квартиралыг 14 чуртталга бажыңы ажыгдалга кирген.

Бистиң колхозувустуң тудуг-сууру чылдын-на немежип, чаа тудуглар суурнуң арнын каастап, хевир киирип турар. Бо чылын колхоз төвүнде чунар болгаш хеп чүүр черлиг комбинатты, дөрт кижи ажылдаар магазинни, мал чеми белеткээр цехти, улуг машина-трактор мастерскаязын тудуп турар. Оларның чамдыктары ажыглалга удавас кирер.

Ажылга ынак, аңаа бердинген чүс-чүс аныяк ооллар, кыстар бисте хөй. Олар хоочун салгалдың үүле-хөрээн төлептиг уламчылап, Октябрь революциязының чаалап берген тиилелгелерин быжыглап, оларны уламчылаарынга кеззде белен.

М. СИТНИКОВ,
ССРЭ-ниң Дээди Соведниң депутады, «Коммунизмче орук» колхозтуң механизатору.

Чедишкиннерлиг болган

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының байырлалын Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозтуң малчыннары күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткун турар.

Ниитинин малының баш санын өстүрер, ооң продуктулуг чоруун бедидер база дүк, эзт бүдүрер болгаш күрүнеге садар сорулгаларын күүседир дээш бо чылдың эрткен өн айларында олар күженишкинниг ажылдаан. Күрүнеге эзт садарының чыл планын 100 хуу, дүктүүн — 110,9 хуу күүсеткен.

Кодээ ишчилериң ортузунда планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур база ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш калбарган. Александр Ооржакка удурткан өшкү бригадазы үс баш төрүүр өшкүге онааштыр 89 анайны доруктургаш, бир баштан-на 700 грамм дүктү кыргып алгаш, чарышка тиилекчи болган. Хойжу Иргит Эрелчин үс баш хойдан-на 105 хураганны менди өстүрген.

Х. КАРА-ООЛ,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргеленчизи.

САННАР, ФАКТЫЛАР

● Бистиң республика 1964 чылда Ленин ордениа, а 1973 чылда — Улустарның найыралы орден-биле шаңнаткан.

● Тыва АССР-де бистиң чуртувустуң 40 ажыг национаддарының төлээлекчилери ажылдап турар.

● Ам Тыва АССР бир муң кижиге онааштыр дээди база ортумак эртемниг кижи саны-биле чамдык автономнуг республикаларны (Калмык, Дагестан, Чечен-Ингуш) ажа берген.

● Тыва он муң чурттакчызынга онааштыр 200 студентилерлиг, ол дээрге Англия, Италия, Франция болгаш өскедаа чамдык капиталистиг чурттарның студентилериниден каш катап хөй.

● Улустуң чогаалчызы, Күрүне шаңналының лауреады С. К. Токаның «Араттың сөзү» деп тоожузу ССРЭ-ниң 22 улустарының дылдарында очулдурттунган.

● Тыва улустуң боттывынгыр ураан чүүлү Москвага, Новосибирскиге, Якутияга, Кишиневка болгаш Моол Арат Республикага болгулаан янзы-бүрү көрүлдерге, фестивальдарга бедик үнелээшкинни каш удаа алган.

ОКТЯБРЬНЫҢ ЧЫРЫЫ, КАПИТАЛДЫҢ ИМИРИ

Карл Маркс революцияны төөгүнүң шимчедикчизи деп адаан. Ооң ол сөстериниң шынныын Октябрьның социалистиг Улуг революциязы бадыткан көргүскен. Ооң ам 57 чыл оюн бүгү делегей демдеглеп турар. Улуг Октябрьның идеялары, идеалдары болгаш тургузукчу практиказы амгы делегейде болуп турар болуушкуннарның чорудулгазынга шиитпирлиг салдарын чедирип турар.

Байырлал бүрүзү-ле— боду онзагай демдектиг. 15 эвилелдешкен республикаларның бежи — Молдавия, Узбекистан, Киргизия, Таджикистан, Туркмения боттарының аллын юбилейлерин бо күзүн байырлап эрттирип турар. Чурт беш чылдың тодарадыкчы, дөртү чылын чедиишкиниг күүседип, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң идип үүлүргени канчаар-даа аажок улуг социал-экономиктиг программазын чайгылыш чок болгаш күженишкиниг боттандырып турар. Бо чылдың тос айларынын дургузунда план күүселдезинин дугайында статистиктиг медээни көрүптээн. Үлетпүр продукциязының немелде өзүлдези, эрткен чылдың ол-ла үезин-биле деңнээрге, 8,2 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,7 хуу өскен. Бо үүгле ийи сан-түң-дүр. Ынчалзажок ол саннар күженишкиниг күш-ажылды, соксаал чок чаартылганы, социалистиг темпилериң деңдески өзүлдезин тодаргай көргүзүп турар-дыр.

Совет Эвилелиниң иштики болгаш даштыкы политиказы бүзүлбас чаңгыс эп-биле кадаттынган дээрзин делегей көрүп, билип турар. Ооң экономиктиг политиктиг болгаш камгалал күчүзүнүң чайгылыш чок өзүүшкүнү — коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың делегейге ажыл-чорудулгазының, бүгү—ниити тайбың дээш демиселди чедиишкиниг чорударының быжыг чөленгинжи. Тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политика болуунуң эзлчээнде ССРЭ-ге коммунизм, социалистиг өске-даа чурттарга чаа ниитилел тургузарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

Октябрь чуртунуң тайбыцга ынакшылдыг инициативазы ылап-ла төөгү чок. Делегейге ооң ажыл-чорудулгазы канчаар-даа аажок улуг. 1974 чылдың чүгле октябрь календарын ажып хөрээлиңер. СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары Л. И. Брежнев ГДР-же аян-чорук кылган, а ССРЭ-ниң Дээди Соведниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Финляндияга чорааш келген. Л. И. Брежневтиң бо чылдың ноябрьда Моолче базарының дугайын, ооң Дж. Форд болгаш В. Жискар д' Эстэн-биле кайы-даа талаларының сонуургап турар айтырыгларын чугаалажыры-биле болур ужуражыышкыннарының дугайын, ооң Канрже базарының дугайын дыңнадып чарлаан.

Болгарияның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары Т. Живковту, АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджерни, ГФР-ниң канцлери Г. Шмидти, Пакистанның премьер-министри Э. Бхуттону, Египеттиң даштыкы херектер министри И. Фахмаи, Португал Республиканың чазак делегациязын болгаш даштыкы өске-даа хөй-хөй ажылдакчыларны Москва хүлээп алган. Ол бүгү чугаалажыышкыннар болгаш аянчоруктар күрүнелер аразында ажыг-агыйны хөрөнгизинче угланган болгаш делегей байдалын экижидеринге, чавырылдырыышкынның чорудулгазын бижыглаарынга идиг-ни берип турар.

Варшавага Европаның 28 коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилери ужурашкан. Ол диптиң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының «Европага тайбың, аймыл чок чорук, хады ажылдажылга болгаш социал деп-шилге дээш демисел» деп темага турасхаптаан конференциязын 1975 чылдың ортан үезинге чедир белеткээш, ону ГДР-ге чыылдырар дугайында шиитпирни 25 миллион коммунистерниң өмүнээзинден олар хүлээп алганнар.

Бо чыл чөөн үзелдиг күштерниң көскүзү-биле идепкейжээнинин чылы апарган. Барын Европада коммунистиг шимчээшкининиң өзүлдези-биле ол демдеглеттиниген. Реакция үндүр кызадып турар. Бодап көрүнерден, Португалияның чазаанда коммунистер киржип турар, олар — Францияда, Италияда улуг күш апарган. Грециядa коммунистер чажыт байдалдан үнген, Испанияда коммунистер чажыт байдалда хевээр артышаан болза-даа, идепкейлиг хөделиринге белеткеп турар. «Көрүцерден, бүгүнгүнүң хады «Кызыл парустарны» хере үрүпкен!» деп, Францияның неделя санында үшер буржуаз «Пуэн» солуну бижээн. Чүү дээр, шын-на үнелел-дир. Төөгүнүң болдунуң хады «Кызыл парустарны» хере үрүп турар, ол чаа эгелевээн, а «Аврораның» төөгүлүг даштаашкынындан эгелээн болгай.

Социалистиг дем каттыштырылганың делгемнериниң кыында Октябрьның чырыы чайыннандыр куттулуп турда, капитал тергиндеп, ол башкарып турар черде — имиртиңнээн. «Хостуг делегейниң» үндезин туруну кошкап, ооң үнези чидип турар. Политиктиг институттарывыс быжыг дижип, барыын чүкте хоолургап, алгыржып турарлар. Ынчалзажок ында чазактар турум эвес, үргүлчү солчуп турар. Бо талазы-биле «рекордтуу» Италия тудуп турар: 12 чыл дургузунда чазак 15 удаа солушкан. Бо чылын Португалияга болгаш Грециядa фашистиг ёзу-чурум дүшкен. Шериг-политиктиг болгаш экономиктиг хүжүүс быжыг дижип, барыын чүкте чулчуруп турарлар. Ындыг турбуже, НАТО-нуң болгаш «Ниити рынокту» частып-буступ, бууран эгелээнин чажырып-чаар-даа аргажок апарган. «Бүгү-ле чүве бар» дижип, барыын чүкте чулчуруп турарлар. Ынчалзажок АКШ-та, эң-не бай-шыдалдыг капиталистиг чуртта 30 миллион кижилер аш-төрецге байдалда чурттап турар.

30 чылдарның экономиктиг бууразшкынының демдек-хөлегези барыын чүкте коргунчуг кылдыр көстүп келген. Ындыр айыыл чайлаш чок катаптаттынып болур деп, буржуаз ниитилелдиг ат-сураглыг кижилерге санап турар.

«Барыын чүкте имир дүшкен»... «Нью-Йорк Таймс» солунуң октябрь 10-да үнген редакция үүлүнүң эгези ындыг болган. Барыын чүкте сандараашкынның чылдагаанын солун биживаашаан, ооң ындыг ийи түңнел үндүрген: бирээде, бир эвес хөй саныг экономиктиг болгаш сан-хөө айтырыгларын болур-чогуурубиле шиитпирлевес болза, «30 чылдарда болган экономиктиг бууразшкынына дөмей, шак ындыг байдал бүгү индустриалдыг делегейни хөме эзы берип болуур». Ийиде, «бир эвес сандаргай чорук хемчээл талазыбиле улам калбарар болза, чаа олурткан ыштарның ууурган үезинде барын ужары дег, чазактар дүжүп бадар».

Капитал делегейниң кыында булуттар диргелип турар. Ынчалзажок капитализмниң камгалал курлавырлары амдаа бар болбайн аан. Катаптаттынып турар кризистер ону чамдык чүүлдерге, кажарлаарынга, олче диргелген согунуңкүжүн «базарынга» өөреткен. Ынчалзажок кризис бүрүзү, шуурган саны төөгү талазыбиле бууран дүжүреги чайлаш чок апарган мөлчүкчү тургузуунуң үндезини чүй шаап, божацидып турар. Ажылчы чоннарның монополияларың турштарынче ийышкынны өзүп, күштелип турар. Сөөлгү беш чыл дургузунда ажыл соксадыышкынынга 225 миллион кижи киришкен. Национал-хосталгалыг шимчээшкин империализмге улуг согуушкунну база таварыштырып турар. Португалияның колониялары турган чурттар бо чылын хосталганы база хамаарышпас чорукту чедип алган ийик бе, азы аңаа белеткеннип турар. Бо чорук капитализмниң бүжар колониалдыг системазының бүрүн бууран дүжүрениң чоокшулан орарын хереченлеп турар.

Бо октябрь хүнериниде ышкаш, ийи делегейниң кажан-даа бо хире удурлажышкак турбаан чадавас. Ында, барыын чүкте, —идегел чок чорук, аартагы хүнге бүзүрел чок чорук долган. А мында, социализм делегейинде,— чайгылыш чок бүзүрел, чырыткылыг даартагы хүнге бүрүн бүзүрел долган. Ында — имиртин, бууразшкын, дорайтаашкын, а мында —чечектелишкин, аас-кежин, омак-хөг, амыдыралга ынак чорук хайыккан. Ында — экономиктиг болгаш политиктиг кризистериң силгинишкини, а мында — бүгү-ниити тайбың дээш хүн бүрү могаг-шылаг чок ажыл-чорудулга.

Ынчангаш революцияның шимчедикчизи, төөгүнүң шимчедикчизи бурузгаарлап, дүргеден чоруп орар дээрзин бүгүле чүве көргүзүп турар.

В. КУЗНЕЦОВ,
(СЭТА).

ОКТЯБРЬГА ЙӨРЭЭЛ

Кызыл өң

Чуртум оңун,
Чуруп аар деп бодазымза,
Чедиг чүзүн
Чеҗээштен өң дилевес мен.

Аткан дагның
Алдын-кызыл хаяа чырыы—
Ада-чуртум
Алыс түрү, шырайы дег.

Кызаңнааштыг
Кызыл Хаяа — Октябрьдан,
Төрээн черим,
Төрел чонум одунганнар.

Күзеп чораан
Хүнү болур хосталганы
Чаңныг, орттен
Чалданмайн чаалап алган.
Эчис дээдп.

Энерелдиг соруувусту,
Хортан дайзын
Хоозурадыр дээш шоглап
кээрге,
Төрээн чуртка

Төлүн дээди ынакшылын
Маадыр чонум
База катап бадыткажык:
Аймак-сөөк бол.

Акы-дүңма улустарның,
Аржаан болган
Арыг кызыл өңгүр ханы
Күзел-сорук,

Күштүг ыдык Найыралдың
Каңналганың,
Хайыралыын мөңгежиткен.
Эргин четпес.

Эргим чуртум—кызыл күрү.
Совет чонну —
Чоргаар, хостут кызылдар
дээр.

Каан дээрде

Хатка кинскээн кызыл тукта
Кадымр, Маска
Кайын тура тода көстүр.
Ие-чуртум

Ишчи, маадыр улузунуң
Келир өйже
Хере баскан чыскаалының,
Баар оруун

Башкы Ленин номнап берген.
Мерген ТК
Бедиктерже бисти баштаан.
Бомбүрзекти

Бөгүн көрем—чартыы
кызыл.

Шыныг орук
Чыскаалының одуруунче,

Хосталган чон
Холун сунуп, кожалашты.
Кызыл өңге
Кымдан артык ынак-тыр мен.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

Эркемен ПАЛКИН,
алтай шүлүкчү.

Улам чырыыр

Ол даг, хүнү
Дыка орай көрзүмзе-даа,
Октябрь сен салымымда чаңгыс сен сея.
Чүрек согуу чырык черде Чаңгыс, Чөптүг

Чүгле сенче сорунзалай чүткүп турар.
Октаргайже оглуң ушса чоргаарлавыс,
Ону ырга үнүң кылдыр хуулдурар мен.
Төөгүде сээң бедиңң чүүден бедик,

Төлеп ыыныңң чамбы-дилте зң-не шыныыг
Делегейде бүгү чонга күзел, чол сен.
Дески чыргал, тайбың, эрге тыпсыр-даа сен.
Улус шупту сенде тулуш бодап алган

Улуг болгаш кыска ат бар — Ленин ол-дур.
Октябрь сээң чалбыраажың мелде кылтып,
Амгы берге үе өттүр дузалап чор.
Октябрь, сен чазыг билбес чаңгыс шын сен.

А бир эвес чазыпсымза — ол мээң буруум.
Адың — ыдык, алдар-сураң — чүден чаагай.
Алыс шыныың аас-сос-биле мегелетпес.
Одаандан чон көвей отту алган тудум
Оон чалбыыш улам чырып, көскү кывар.

БАШТАП БАР ЧОР

Кайы-даа дил чуртларына чоруур болзе,
Каидыг-даа чон аразына кирер болза,
Кара чаңгыс очулга чок билдиилп кээр,
Карачал чон угаанынче шыны тарып,

Карацгының шолбаны боон кылтып келир
Хайыралыг эргим ат бар — Ленин ол-дур!
Кенин чуртту, бижик билбес түренгилер.
«Кегээреллиг Ленин»— дээш чырыы кыныыр.

Мали черниң шынчы оглу моңу сөглээр:
«Башкы Ленин биске номнал айтып турар».
Муугаш арга, ажык көк дээр чурту болган
Муң-муң ядым Ленин чуруун азып алгаш,

Аразында совет чуртун чугаалажып,
Аас-кежик, тайбың, чолду күзеп орар.
Сальвадорнуң тараачыны дерин чоткеш
«Салымывыс Ленин-биле тудуш» деп каар.

Мексиканың белик дагда кадарчызы:
«Мени Ленин хостап аар» деп ырлап чоруур
Кара-бажың ханазында дүнүп чыдар
Каргыс чурттар патриотчу кижилери:

«Канчаза-даа Ленин шынын шилээп бис!» деп,
Чугулаалап, кыйгы салып, туржуп туру.
«Очаландан келилерин Улуг Ленин —
Оон номнаны — салымывыс өскерткен»— деп,

Кулданыгдан уштунган чон демин кадып,
Хувискаалдың ажыын билип, байырлап тур
Өртемчейде чурттар-ла хөй, кижилер хөй.
Өске-башка дылдыг, чаңныг, чурттелгелиг,

Ынчаза-даа оларларны Ленин ады
Ыдык улуг демиселче сорук кирип,
Хосталганың оруундува каттыштырып,
Хонук бүрү, доктар билбейн, баштап бар чор.

Олег СУВАКПИТ.

ЧЫРГАЛАҢНЫҢ ХАЯАЗЫ

Каптагайның карацгызын ширбий шапкан, чыргаланның чырык даңы — Октябрь революциязы орус чуртка тиилеп турда, он бир харлыг тургандыр мен. Ынчан кожайларның хоюнуң кадарчызы, чолдак, самдар хөректээштиг, шору апарган оол-ла ыйнаан мен. Төөгү-даа коптарып канчаар, Октябрь чок турган болза, авам салган, арат-чоңга «дүңгүрүнүү дуккүлетпе» деп ырлаттырып, ядараанда хамдаа апаар турдум ыйнаан...

Улуг Октябрьның чырык хаяазы Саян ажыр хереледнип, «чаштанчыдан чалбыш үнер» дижирп дег, бистиң Тывага национал хосталгалыг революция тиилээн. Од хосталганы орус чон биске шаңкап, баар оруувусту башкы Ленин айтып берген.

ТАР-ның революстуг шеринге албан эрттирип тура, 1925 чылда, бир-ле дугаарында шин деп үвени совет хамаатыларның клувуга көрдүм. Оон эгелээш, театр уран үүлүүге сундуладымның отчугажы тывылган ышкаш үве. Орус дылды-даа ынчан омасоазын билип эгелээн мен.

1928 чылдың августа кезек тыва сургуулдар Москвада Чоон чүк улустарының Коммунистиг университетиниге өөренири-биле Улуг-Хемниң куду салдан бадыкан бис. Өөредилге эгелээн, э бир чыл эрткенде Ленинградче экскурсия-даа кылдывыс. Ынчан бирле дугаарында революцияның кавайы — Ленинниң хоорайы-биле танышып, маадырлыг крейсер «Аврораны» көрдүм. Оон эгелээш, Ленинградка барган саныма-да-ла Нева эриг-биле кылаштап, базым бүрү моогүнү көрүп, «Авроранга» албап барып чолугар апарган мен. Ол үүгле мээң эвес, делегейниң кандыг-даа дивиндеп келгениниң чаңчылы, хүлээлгези. Өтүрүкчү Октябрьны орашарда ол хире упелээр-дир ийин. Ол чок болза, чаагай аас-кежик туржук, чалгын-чакпа, чайынныг хүн чогу-биле домей-ле ыйнаан...

Эх, чаагай-ла шаг-дыр ийин бо, арат-чонум, ажы-төлүм! Чалгыывыстың ылгыын, сайыралыыстың шапкынын. Совет Тываныстың 30 чылын чоокта чаа байырладывыс. Литература, уран үүлүүвүстүң дээжизи аялганың арыын, состүң чеченин Ада-чуртувус пайысылалы — алдын Москвага аян тудуп, аалдадып чедиргеп болгай. Персоналдыг пионер-даа болзумза, ол хүнерде сеткил-чүрээм хаймналып. Москванын театр институдуна өөренин турганымны сактып, М. Горький, В. Маяковский, К. Станиславский дээн ышкаш сурагдыг кижилерге ол улуг хоорайга ужурашкапымны бодап ордум.

Москвага эрткен Тыва литератураның болгаш уран үүлүүлүң хүнериниң дугайында солунналдан ромчуп, радиодан дыңнап, оон киржикчилер-биле ужуражырга — солуу болгаш чоргааранчыг-дыр. Моңу бодап келгеш, шүлүкчүнүң мындыг одуругларын кижи чайгаар-ла сактып кээр:

Улузумнуң уран үүлү —
Узак аттың маңы үнүп.
Ушта халып олурган дег.
Улам-уран куткулгулан,
Угбалышкы найыралдыг
Улус-чоннуң хоглелинде,
Чаңгыс демниг оркестрде
Чаңгыланып дыңналып тур.

Бо-ла бүгү Октябрьның ачызы, оон кежик чолу-дур.

В. КӨК-ООЛ,
РСФСР-ниң алдарлыг,
Тыва АССР-ниң улустуң
артизи, драматург.

ЛЕНИН ШӨЛУ

(Романдан эге)

Мен Кызылдың чурттакчызы мен. Мээң ажылдап турарым ыяш заводу Чүлдүм кудумчузунуң ужунда, Улуг-Хемниң эрик кырында. Кижиниң эң ынак чери черле турар аа? Сураглыг шүлүктүлер, чогаалчылар, чурукчулар даады-ла төрээн черинден эгелеп чогаалдарын, ажылдарын бижиирлер ышкажыл! Ол черле чөп. Кижи туржук, орашның кужу безин төрээн черинге кедергей ынак, дуруулар кандыг ийик? Олар чеже-даа күзүп чылыг орандыва ужуп чаза, чазын дөмей-ле төрээн черинге — тулаалыг шыктарга четкилеп келгилээш, кара туразында чайлаарлар болгай...

Кижи бодунуң ынак черин шилип ап болур бе? Болбайн канчаар але. Мээң өң чарашсынар, өң магадаксаар, өң ынакшыыр черим Ленин шөлү. Бодап-даа көрүүцер, эштер. Кызылдың төп кудумчузун Ленинниң ады-биле адаан. Ам ол кудумчуда, чонуңуң чыглыр черинде, ядыларга шын оруктуу айтып номнаан улуг башкының кедергей улуг тураскаалын кылып каан. Мен бодаарымга, тураскаал база кижи ышкаш аттыг, төөгүлүг, алдарлыг болур ужурлуг.

Владимир Ильич чүс хар харлап турда, мен бо шөлге чыылган хайым чонуңуң аразына шымнып турдум. Хөлчок улуг хурал болган ышкажыгай. Школачылар, шериглер, Кызыл хоорайның чурттакчылары ол хайым чыышка, бир улуг байырга келген чүве дег, мөөнежип келгеннер. Ол хүнүү уттур мен бе? Чок. Кажанда-даа утпас мен. Мээң бир чоргаарланыр чүвем болза, Ленин шөлүнүң тывылганы көргенним болур. Ынчан бистер, ыяш заводунуң манза дилер ажылчыннары ыыскаалын алгаш келген бис.

Хоочун коммунистер, кырган партизаннар, хоорайның хүндүлүг чурттакчылары индирге баштадыр үнүп келген. Оларның аразында улуг башкыга тураскаалды хүлээп алыр Москвадан келген уран үүлүдүң тускай эртемниг кижилери база бар.

Бир көрүмге-ле хамык улус шимээн барган. Чүве чугаалаан турган кызыл партизан чораан ашактың чугаазы доостур дей берген. Оон чүгле мынча дээнин шала-була сактыр мен.

— Бо тураскаал болза Тыванның арат чонунуң Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнге-ле үүс хар харлааның холбаштыр улуг башкызынга мөңге хүндүткели-дир. Ленин — бистиң угаанывыс. Ленин — бистиң тыныр чоруур агаарывыс. Ленин — чүртталганың бедик даа. Ленин—бистиң кажан кезээде кады чоруур эживис. Ленин — тываларны фыйдааалдарның даттыг кыскажындан алдырып шыдаан начын маадыр. Ленин — тываларга өске өөк улустарның саяа-саяа ажы-төлүбиле дөргүл-төрел болур оруктуг-ирнин айтып берген башкыыс. Ленин бодунуң суртаалын орустап бижип чораан, орустап чугаалап чораан. Мен бодум орустаарым чегей-даа болза, мээң уругларым ажы-төлү, келир үеде изим базар үре-салгалым орус дылды кедергей өөрешпцер. Орус дылды төрээн дылыцар дег билип алыцар, чүте дээрге орус дыл силерни өске-өске өөк далайларның эринде, меңгилиг сынныгның эдектериде чурттап турар өске-өске чонуңуң ажы-төлү-биле таныштырын шыдаар оңнүүцер боор. Бир чагым ол-дур, ажы-төлүм. Ажылга-даа, дайынга-даа, найыра-даа Ленин башкы бистиң-биле кады чорзуп!

Оон ыцай кымның чүү чугаалааның билбес-тир мен. Сагыжымда дыц чаңгыс артган чүве кырган ашактың Ленин дугайында хензиг чугаазы, харын-даа ооц бир хензиг ужу деген.

Ленин шөлү — ынак шөлүм. Майның биринц чыскаалы боон турда, канчаар ону. Кызылдың хамык чону чаңгыс ол шөлге шуужуп туруп бээр. Эрткен чазын бистиц ыяш заводунуң ажылчыннары чартык чылдың планын дерт айда доозупкаш, Май чыскаалында бүдүрүлгениц хамык коллективтериниц бажынга чыскаалган болгай. Мен ынчан тук тудуп чораан мен.

Индир чаныга чоокшулап келиривиске, хөгжүм музыка «Деге баарынын» аялгазын чиртпледир бадырыпкан. Аялга-даа, кылаш-даа аяннаштыр чиртилээр чүве. Индирдиве көре каптарымга, даараныкчы кадайым Черлик-кыс чалаттырган аалчылар аразында хүлүмзүрүп тур-ла. Сактырымга, кадайым меви көрүп кааш, коллективтиц кызыл тугун тудуп чоруурумга сеткили өөрээш, хүлүмзүрүп турганзыг болу берген. Хүнүү бадыр ыяш дилдирип ажылдааш, бажыцымга «өлүг сек» чедип келир кижи боор мен. Бир чаидыкта ажылын хевим уштуп, чуруп алган дораан диван кырынга чыдыптар кижи мен. Чемненир харык кайда боор, пат турупкан кижиде. Мен чеже-даа шагзыраан болзумза, кадайым: «Шайдан иживит» деп хүлүмзүрүй каптарга, сеткилим сергей бээр кижи боор мен. Кадайым Черлик-кыстың чаңгыс хүлүмзүрүү кандыг-даа көгүлдеден, кандыг-даа дужаалдан артык күштүг болгаш кижизиг!

Хүндүткелдиц индириниде партиянын, чазактың удуртукчулары, сайыттар, кол-ла чүве тускай одуругда чалаттырган хоочун коммунистер, Октябрьның кызыл партизаннары, Ада-чуртуң Улуг дайынының киржикчилери, мурнакчы ажылчыннар, малчыннар, оларның аразында кадайым Черлик-кыстың көк торгу тонуп каастаның кеттиннинкен турары болган. Кадайымның көк торгу тонунуц хөлбеңейдир хадып-эстеп турарын көөрүмге, эрте частың медээзизи хек-даван-даа ышкаш, чиңгир хек дээрниц шырайы-даа ышкаш болган деген.

Шеригге турар шаамда, чуруму, өөредилгеш эки солдат дээш Мавзолейниц хүндүлүг таңнылынга киржир дайынчыларның аразында база турган төл боор мен. Мавзолейни таңнылдажыр чорааным — улуг аскым кежин чүве.

Мурнумда Ленин башкының тураскаалы тур. Тугувусту улам өрү туткаш, шеригниц байырлал базымын чыйтылдыр базыпкан мен. Мээң өөрүм мээң базымым эдериштир бир-угда база-ла чайтыладыр базыпкан чүве. Индирде турган бир дарга бистиц ажылчын аңгыга ёзулал кылдыр йөрээл лозуңну кыйгырар орта, бистер чиртиледир ураалап дүжүрүпкен бис.

Караам уунда Ленин башкының улуг тураскаалы көстүп келген. Мен ол тураскаалдыва, дириг кижидиве хүндүткеп ёзулааны дег, көре бээримге, соонда чораан хамык өөрүм база-ла ынаар көрбүшаан, буттарын бир аай базып эрткен. Ленин шөлүнге Майның байырлалын өөрүм-биле шак ынчаар эрттирген мен.

Ленин шөлү. Муңгаралым хүнүнде-даа, байырлалым хүнүнде-даа Ленин шөлүн сактын кээр мен, бодап кээр мен. Ленин шөлү Совет Тываның эң чараш шөлү, эң көрүштүг шөлү, эң ыдыктыг шөлү. Ленин шөлү Кызылымның чоргаарланыр шөлү. Ленин шөлү Азий диптиц ортузунда кажан-кезээде каас-шиник турар, чүге дээрге Ленинге тураскаалза тываларның ынакшылы сиңиккен. Мээң ынакшылым, мээң келир үеге бүзүрелим база сиңиккен.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

ААС-КЕЖИКТИГ ЧАШ НАЗЫН

Чазык-чаагай хүлүмзүрүглүг, «Чайынныг хүн хүн-не, хүн-не...»—дижип ырлажып турар чаптанчыг чаштарывыс дег эргим чүве кайда боор. Оларга аас-кежиин, чаагай чолду Октябрь революциязы чаалап берген. Олар—Октябрьның ажы-төлү, бистиң төлептиг салгалывыс, чоргааралывыс, келир үевис.

Бичии чаштарның дугайында бистиң партиявыс болгаш чазаавыс найгамчыктыг сагыш салып, хамык-ла чүвени оларга таарымчалыг кылдыр тургузуп турар. Чаңгыс-ла чижек кылдыр Кызылдың № 7 ясли-садын көрүп боор бис. Оон чамдык эзлериниц арын-шырайын, ажыл-үүлезин бо чуруктардан көрүүцер. Галина Константиновна Максимова эргелекчилээн бо ясли-сад хоорайда эң-не улегерлиг болуп, Совет Тываның 30 чыл оюнда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Ында дөрт аңгы белүктериниц 130 ажыг бичии чаштары бүгү тала-биле таарымчалыг байдалда чурттап, өөренип, ойнап-хөглеп турар.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

БАИЫРЛАЛДА—КЫЗЫЛГА

НОЯБРЬ 6-ДА

Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга хоорайның ажылчы чонунуң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга тураскаатка**н байырлыг хуралы 19.00** шакта болур.

НОЯБРЬ 7-ДЕ

В. И. Ленин аттыг шөлге хоорайның ажылчы чонунуң **байырлыг чыскаалы 11.00** шакта эгелээр.

«Тайга» станцияга 11.00 шактан хаактап, «Энергетик», «Енисей» Культура бажыңнарынга **20.00 шакта дыштанылга** кежээлериге барып болур.

Хөгжүм-шин театрынга ВЛКСМ обкомунуң кубогу дээш Абаканның спортчуларының киржилгези-биле хостуг хүрешке республиканың бирги чери дээш маргылдаа, № 15, 14 школаларның спорт залдарынга **баскетболга**, № 14 школаның, Күш-культура бажыңының спорт залдарынга **волейболга** хоорайның школачыларының аразынга, политехникумунуң спорт залынга өөредилге болгаш бүдүрүлгө черлериниц коллективтериниц аразында баскетболга дүрген маргылдаалар **14.00** шактан эгелегилээр.

Культураның болган дыштанылганың Гастелло аттыг парыында бильярд, теннис, шыырааа залдары **10.00** шакта ажылдап турар.

НОЯБРЬ 8-ТЕ

Хөгжүм-шин театрынга «Долуманың хуулгаазыны» (К. К. Кудажы) деп шин **19.00 шакта болур.**

Хөгжүм-шин театрынга хостуг хүрешке № 14, 15 школаларның, политехникумунуң, башкы институдунуң, Күш-культура бажыңының спортаалдарынга волейболга болгаш баскетболга маргылдаалар 10 шакта уламчылаар.

Культураның болган дыштанылганың Гастелло аттыг парыында бильярд, теннис, шыырааа залдары 10.00 шакта ажылдап турар. «Энергетик», «Енисей» Культура бажыңнарынга дыштанылга кежээлери **20.00** шактан эгелээр.

Шыырааа клувуга күзелдиглер дүрген маргылдаага **11 шакта киржип болур.**

«Тайга» станцияга «Спартак» эки тура ниитилелдиң коллективтериниң хаак талазы-биле кышкы спортчу сезонунуң ажыг ышкыны **11.00 шакта болур.**

ХООРАЙНЫҢ ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАБЫ.

телевидение

НОЯБРЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.35—Өңүүг телекөргүзүг. **«Конгулууржую»** театр.
13.50—Медээлер.
14.00—**«Чурт байырлал бүдүүзүүде».** Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилериниц телеужуражылгалары.
14.30—Өңүүг телекөргүзүг. **«Таварылга»** деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.
15.45—Өңүүг телекөргүзүг. **«Балетке ынактарга».**
16.15—Өңүүг телекөргүзүг. **«ГДР—бистиц өңүүвүс»** деп документалдыг телефильмниц баштайгы көргүзүү. ГДР-ниц тургустушганынан 25 чыл оюн байырлаанының дугайында.
17.15—Өңүүг телекөргүзүг. Кубок эдилекчилериниц кубогу дээш. **«Динамо» (Киев)—«Эйнтрахт Франкфурт»** (ГФР). 2-ги тайм. Киевтен дамчыдылга.
18.00—**«Ye».** Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—**«Улуг Октябрьга алдар!»** Дамчыдылга.
19.15—Уругларга. Мультфильм.
19.25—Телемедээлер.
19.35—Чарлалдар, реклама.
19.40—Телефильм.
19.55—**«Адрези: Кызылдың телестудиязынга».** Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.55—Өңүүг телекөргүзүг. Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга тураскаатка**н** байырлыг хурал. Концерт. Кремльдиң Съездилер ордуузундан дамчыдылга.
00.30—Футбол. УЕФА-ның кубогу. **«Динамо»** (Москва)—**«Динамо»** (Дрезден) 2-ги тайм. «Динамо» стадиондан дамчыдылга.
01.15—01.45—**«Ye».** — Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 6-ДА

«НАНЫРАЛ»: **«Тоннел ужунда чырык»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: **«Мандат»** 9.00, 10.40, **«Проша дажы»** 12.30, 14.20, 16.10, **«Парижке оорлаашкын»** (2 сериязы кады) 18.00, 20.50 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: **«Агаар арениазы»** 11.00, 13.00, 15.00, 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.
«ВОСТОК»: **«Фархадтың маадырлыг чоруу»** 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК»: Культура бажыңынга: **«Шкид республиказы»** 12.00, **«Боттуң огау»** 18.00, 20.00 шактарда.

ХОЙЖУ

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арында).

көрбейн эдээн азынмас дижир болгай. Ийи чыл безин четпейн чыткаш, хой кадарарындан ойталап турарым шын эвес-даа үүве эвеспе. Ээхай бригалирниң чугаазы чоп ышкаш.

Оон бээр чымыштыг тос чыл ужуп эрткен. Баштайгы чылдарның бергелери уттундурган. Ооржак Аныянович хойдан чаш тел камталап алыр талазы-биле республика рекордун тургускан. Чемпион хойжу апарган.

АЛАШТЫҢ СУУНУҢ кыдыы чаакталы берген. Сутнуң кыры-биле үүрмек чеңнер шииледи бадып чылар. Сугну кешкен дораан-на кадыр эл кырында чаңгыс өгге үзе келдим. Алаш-сураң чорааным, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Ооржак Доржунуң аалы бо. Узун эвес сынныг, чазык, чаагай арынышырайлыг, даштындан көөрге, кижи ортузу чеде берген назылыг хире хереэзеен кижи өгден үнүп келгеш, ыдып хай деп турда, Ооржак Аныянович Доржу — өгнүң эр ээзи база бо уткуп келди. Күдер магаботтуг, ховунуң сырынынга долуга берген хүрек арынныг, омак-хөлүү даштындан-на илдеп эр болду. Топтуг-томаанныг, бичге сеткилдиг, ажылышке соруктуг кижи-дир дээрзин айтырыг чокка-ла билип олурдум. Ооржак Аныянович ажыл-ижиниң дугайын сонуургадып чугаалап олура, мынча диди:

— «Хойдан чылдыц-на хөй хураганны ап турар-дыр силер. Оон чогум бодажызы черле чүдел?» —деп, меңээ келген малчын бүрүзү сонуурган айтырар боор үүве-дир. Малчын болуру белен эвес, херек-ле болгай харын. Баштайгы чылларда таваржып турган бергелеринин-даа, ол ажылдыц чымыштыындан даржыгаш, үнүп алыр бодап турганымны-даа дем силерге чугаладым. Ажылга чоорту чаңчыга бээр үүве-дир. Арга-дуржулга база чыл бүрү немежип турар мындыг. Ам меңи хой кадарарындан үнгеш, өске ажыл кыл дээр болза, кайын ыпаар деп мен. Бо ажылымга шак ол хире чаңчыгып, өөрениг калдым. Ажыы-биле чугаалаарга, хой чок болза, чаңгыс хүн-даа эрттирери берге кылдыр сагындырар-дыр. Че, ол-даа канчаар.

Ооржак Аныянович чугаазын кезек када соксап кааш, «Беломорундан» бирээни кыпсып алгаш, база катап уламчылады:

—Хамык ужур кижиниц бодунда. Кежээ, кызымак болза, малды азыраа шыдаар. Колла чүве ийда. Малдың оъдуп, суун чай-кыш чок шын таарыштырар херек. Чайдан эгелээп, күске чедир чаа семиргип алыы—чедиишкиниц үндезини. Малчын бүрүзү ону бодаары чугула. Ук черге таарышкан уксаалы шын шилип алгаш, ону өстүрери кончут ужур-дузалыг чүве-дир. Мен мынчаар кылып турдум: ийис болуп төрүттүнген хураганнарны сөөлүнде аңгылап үскеш, тускай кодан кылыр. Ол хураганнарның аразында улуг, шыырак, дүкүрлерин кошкар кылдыр шилип алгаш, оларны тускайлап азырап өстүрер. Ийистээр нал уктуг-ла болгай. Мээң бо коданыымда хойлар шуптузу ийис уктуг. Ынчангаш оларның хөй нуруузу ийис хураган төрүүр-дүр. Хөй хураган ап турарымның бир чаныды ында. Оон өскеи: семиртилгени, эдержилгени органнизастаары, чем базазын тургузары; одек-кыштагны белеткээри, хойну кадарары өске хойжуларны-биле дөмей.

МАЛЧЫН БОДУНУҢ чедиишкиниериниц үнер «дөзүн» ынчаар тайылбырлады. Ол черле маргыш чок дээрзинге хойжу бүрүзү-ле өөпшээрежир боор.

Ооржак Аныянович кодан хоюп чай, күс дургузуада магалыг-ла семирти одарладып алган. Хойларының улуг, шыырааа хөлчок, дүүнде хир безин чок, арыг, артында сорулуг. Ынчаар семирип алган мал кышты кайын тоор! Ол хире семис хойлар эдержилге, бүрүн-кирер, үүс хуу ооллаар болбайн канчаар.

Өгнүң иштн каас-шиник. Дөрде дөрт шокар аптараны чыскаай салгылаан, арыг, чаз ширтек чаткылаан. Малчын бай-шыдалгыр чурттан олурар дээрзи кавакка илдек.

Шайлаан сөөлүнде кезек таакпылап олура, Ооржак Аныянович кежээ дургузуида чугаалашкан бүгү үүвевисти түүнээн хевирлиг, мынча диди:

— Нам, чазактың ачызында, малчын араттарның амыдыралчуртталгазы экижиц, ажылнжи чаагай үре-түүнелдиг болуп турары магалыг-дыр. Ынчангаш малчын кижиге уламна күүзенишкиниг ажылдаары күзенчиг. Хойжулап эгелээ-ле мээң бүдүрген ижимни сапап көөрге, мындыг түүнелдиг болур чорду. Сески беш чылдың чыл бүрүзүнде-ле төрүүр 100 хойга овазыгтыр 110 хураганны, хой бүрүзүнден 2,3 кг дуктуг ап келдим, азы ол беш чылда 324 хураганны плаптан артыкка естүргеш, совхозумга дужаап бердим. Ынчаарга тоску беш чыл дургузунда 1165 баш хураган алыр планныг турган, дөрт чыл дургузунда 1500 хураганны коданымдан менди алдым. Беш чыл планындан 335 хураган ашкан. Дүк планы бо беш чылда 2600 кг үүве, мен ам херек хырында 3191 кг дуктуг дужаадым, азы 591 кг ашкан. Ам 1976 чылдың үлүүнде ажылдап тур мен. Бир эвес мээң беш чыл планымдан ажыр алган хураганымны болгаш дүгүмүү акшаже шилчидер болза, барык-ла 12 муң хире рублы болуп турар. Тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң демиселинге хойжу мээң салыышкыным ындыг.

ХОЙЖУ... Аная бодаарга-ла эскет чок ышкаш болуур. А алыс хандыр ап көөр болза, бо ханы уткалыг сес. Хойжу дээрге, бистиц черге эрте-бурунгудан бээр-ле туруп келген, ынчалза-даа амгы үеде мырыңай чаа, ханы уткалыг апарган буянныг мергежил-дир. Ону өске кандыг-даа тайылбыр чокка Ооржак Аныяновичиниц ажыл-ижи көргүзүп турар. Ол кижи Төрээн чуртунга кайы хире ажыктыг ажыл-үүлеин бүдүрген-дир! Эр-хей!

Ооржак Аныянович чүгле хойжу эвес. Ол коммунист, Алдан-Маадыр кедээ Советтиц депутады. Хөй-ниитиниц ажылынга идепкейлиг киржип, малчыннар ортузунга организаторлуг улуг ажылды чорудуп турар.

К. АРАКЧАА.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериялың 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үнүрер чер, полиграфия болгаш ном салыныың талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1).)

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 260
ТС—01151.